תנ״ך · אחרונים · חיד״א · חומת אנך · נביאים

חומת אנך על מלכים א

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חומת אנך על מלכים א

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חומת-אנך-על-מלכים-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 7
פסוק א 7
פסוק ה 7
פסוק ז 7
פסוק יא 8
פסוק יג 8
פסוק לז 8
פסוק מ 9
פרק ב 9
פסוק א 9
פסוק ח 9
פסוק ט 10
פסוק יב 10
פסוק טו 10
פסוק טז 10
פסוק יח 10
פסוק יט 10
פסוק כב 10
פסוק כו 11
פסוק כח 11
פסוק מה 11
פרק ג 11
פסוק ו 11
פסוק יא 12
פסוק טו 12
פסוק טז 12
פסוק כג 13
פסוק כז 13
פרק ד 13
פסוק א 13
פסוק ד 13
פסוק יא 13
פסוק יט 13
פסוק כ 14
פרק ה 15
פסוק א 15
פסוק ב 15
פסוק ד 15
פסוק ה 15
פסוק ז 15
פסוק ט 15
פסוק יא 15
פסוק כו 16
פסוק לא 16
פרק ו 16
פסוק א 16
פסוק ז 17
פסוק יב 17
פסוק כג 17
פסוק לח 18
פרק ז 18
פסוק א 18
פסוק יד 18
פסוק כא 18
פסוק מ 19
פסוק מו 19
פרק ח 19
פסוק ב 19
פסוק יג 20
פסוק טו 20
פסוק טז 20
פסוק כו 21

פסוק לט 21
פסוק מג 21
פסוק נא 21
פסוק נב 21
פסוק נה 21
פסוק נו 22
פסוק נז 22
פסוק נט 22
פסוק סא 23
פסוק סג 23
פסוק סו 23
פרק ט 23
פסוק ג 23
פסוק ח 23
פסוק כה 24
פרק י 24
פסוק א 24
פסוק ב 24
פסוק ה 24
פסוק ו 24
פסוק ח 25
פסוק ט 25
פסוק י 25
פסוק יב 26
פסוק יד 26
פסוק כ 26
פסוק כא 26
פסוק כג 26
פרק יא 26
פסוק א 26
פסוק ג 27
פסוק ד 27
פסוק ט 27
פסוק כא 28
פסוק כו 28
פסוק כז 28
פסוק כט 29
פסוק לא 29
פרק יב 29
פסוק ח 29
פסוק י 30
פסוק טז 30
פסוק כח 30
פסוק לא 31
פסוק לב 31
פרק יג 31
פסוק א 31
פסוק ב 31
פסוק ו 31
פסוק טו 32
פסוק יט 32
פסוק כ 32
פסוק כד 32
פסוק לג 32
פרק יד 33
פסוק א 33
פסוק ג 33
פסוק ז 33
פסוק ח 33
פסוק יג 33
פסוק כה 34
פסוק לא 34
פרק טו 34
פסוק ד 34

פסוק ה 34
פסוק ו 35
פסוק י 35
פסוק יח 35
פסוק כב 35
פרק טז 35
פסוק ז 35
פסוק יח 36
פסוק כב 36
פסוק כד 36
פסוק לא 36
פסוק לד 36
פרק יז 36
פסוק א 36
פסוק ו 37
פסוק ט 37
פסוק יא 37
פסוק יד 37
פסוק יח 38
פסוק כג 38
פסוק כד 38
פרק יח 38
פסוק א 38
פסוק ז 38
פסוק י 38
פסוק יב 39
פסוק כד 39
פסוק כז 39
פסוק ל 40
פסוק לד 40
פסוק מו 40
פרק יט 40
פסוק א 40
פסוק ב 40
פסוק כ 41
פרק כ 41
פסוק ו 41
פסוק ז 41
פסוק ח 41
פסוק טו 41
פסוק יח 42
פסוק כג 42
פסוק לה 42
פסוק לז 42
פסוק מ 42
פסוק מג 42
פרק כא 42
פסוק א 42
פסוק ג 43
פסוק ד 43
פסוק ז 43
פסוק י 43
פסוק כ 44
פסוק כט 44
פרק כב 44
פסוק א 44
פסוק ג 44
פסוק ד 44
פסוק ז 44
פסוק יד 45
פסוק יט 45
פסוק כג 45
פסוק כד 45
פסוק לח 45

פסוק מה 45

פרק א

פסוק א

והמלך דוד זקן בא בימים. פירש הרב זרע בירך ז"ל דאמר והמלך בוי"ו מוסיף כי דוד הע"ה היה גלגול אדה"ר וחי ע' שנה ונשלמו אלף שנה של אדה"ר בע' שנה אשר חי דהע"ה עכ"ד ואפשר לרמוז כי ס"ת והמלך דוד זקן בא בימים רומז זה. כי תיבות דוד בא בימים ס"ת אדם וסופי תיבות והמלך זקן גימטריא ע'. כי ע' שנה תשלום אלף שנה דאדה"ר. ולא באו מספר ע' שנה סמוכים כי היו פגומים ונתקנו על ידי אברהם יעקב יוסף שהם נתנו לו ע' שנה כמ"ש בזהר הקדוש ואז נתקנו ע' שנה דאדה"ר ורמוז בר"ת והמלך דוד זקן בא בימים שהוא גימטריא כ"א כמו ר"ת אברהם יעקב יוסף. א"נ לא בא מספר הע' שנה סמוכים כי לא היו כלם בשלוה כי בתחילת ימיו היה בצער עם אביו ואחיו כמשז"ל ואחר זה עם שאול וכמ"ש בזהר חדש שלא היה יכול בימים הראשונים לעשות התקון כדחזי ולכן היה שואל ל' שנה אחרים:

ויכסוהו בבגדים וכו'. אמרו רז"ל שהיה זה בעבור שקרע כנף שאול. ולפי האמת שאול חייב שהיה רודף להורגו. אך לגודל נשמת דוד הע"ה נחשב זה לחטא כמ"ש הרמב"ם ז"ל הבאתיו בשם הגדולים בחסדי אבות. וז"ש והמלך דוד זקן בא בימים שכל ימיו מתוקנים כמ"ש בזהר הקדוש על פסוק ויקרבו ימי ישראל. ולהיותו קדוש מאד על כן נחשב לחטא מה שכרת המעיל ועל ידי זה ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו:

פסוק ה

ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך. פירשו הראשונים נ"ן ואני בעניי אוסיף נפך דאמרו ז"ל דיהודה זכה למלכות מפני ששם הויה כלול בשמו ואות ד' רומזת לשכינה. ועל כן חשב אדוניה דאזלינן בתר שמא לחוד. ובדיק בשמיה כי אדוניה מלא יש בו שם אדני הרומז לשכינה ואותיות ו"ה רמז לקבה"ו ולכן חשב כי לו נאה המלוכה. וז"ש ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך כי בשמו יש רמז קבה"ו וגם שם אמו הוא צירוף תגיח על שם בהם ינגח עמים והיינו דקאמר אני אמלוך מסיבת אני שהוא כינוי לשכינה ורמוז בשמי אדני והיא מלכותא קדישא אמלוך:

פסוק ז

ויהיו דבריו עם יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי אדוניה. אפשר לרמוז במ"ש רבינו תם ז"ל הביאו בהגמי"י דהיכא דכתיב עם הוא עיקר ע"ש באורך. ובא הכתוב להודיע דעיקר הדבר היו יואב ואביתר. רק דעשו המצאה שאדוניה יפרסם הדבר כאלו

הוא עיקר והם יהיו לו עוזרים לבד. אבל לפי האמת הם היו העיקר. וזה רמז באומרו עם יואב ועם אביתר שהם היו עיקר. אבל למראה עינים ויעזרו אחרי אדוניה כאלו הם עוזרים לבד שראו שהאמת אתו אבל הם לא היו העיקר:

פסוק יא

ויאמר נתן הנביא אל בת שבע אם שלמה לאמר הלא שמעת כי מלך אדוניהו וכו'. אפשר במ"ש רש"י ז"ל שנתן נתנבא דשלמה ימלוך. וז"ש ויאמר נתן וכו' לאמר כלומר בעבור אמירה אחת הנאמרת לו בנבואה דשלמה ימלוך דחק ונכנס לקיים נבואתו. א"נ דכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה'. ועוד בדיק בשמה בת שבע שהיא רומזת למלכות והיא אם שלמה דבימיו תהיה סיהרא באשלמותא וכל זה מורה דשלמה יהיה מלך. וזה רמז באומרו. ויאמר אמירה רכה. נתן הנביא. אל בת שבע שהיא רומזת למלכות. אם שלמה שתהיה בימיו סיהרא באשלמותא. לאמר בשביל אמירה אות שה' קרא שמו ידידיה. ועל כן אמר הלא שמעת כי מלך אדוניהו בן חגית בן יפ"ת כי מצד מהותו וענינו הוא בן סורר ומורה ומוכרח למות כמ"ש בספרי דדריש סמוכים פרשת בן סורר לפרשת יפ"ת ואח"ך כי יהיה באיש חטא משפט מות וא"כ מלכותו לא תכון ועתיד ליהרג. ואדונינו דוד לא ידע לפי שהוא נשבע לך וגם אני אמרתי לו בנבואה דשלמה ימלוך והבטחה על ידי נביא מתקיימת הגם שיהיה חטא לפי שיש הכזבת הנביא. אך על ידי מעשה זה שמלך יתגרו מלחמות וצרות יעברו עליך ועל שלמה עד שימלוך ועתה איעצך עצה ומלטי נפשך ונפש בנך שלמה מצרות ומלחמות:

פסוק יג

ואמרת אליו הלא אתה אדוני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי שלמה בנך וכו' ומדוע מלך אדוניהו. אפשר לומר דכל ענין בת שבע היה תלוי ועומד דאם שלמה בן בת שבע ימלוך נודע ונתאמת כי בת שבע ראויה לדוד ושלו היא. וז"ש נשבעת לאמתך לאמר בשביל אמירה שאומרים על זיווגנו כי שלמה בנך וכו' ובזה הקולות יחדלון. א"נ לאמר שכך אמר ה' ע"י נתן הנביא. וא"כ ומדוע מלך כאלו אמר מדוע ומדוע עד"ש ויתן לך יתן ויחזור ויתן ומזה למד הרב ווי העמודים ז"ל דכל וי"ו מולדת תיבה כמותה ולפ"ז הכא הוי כאלו כתיב מדוע ומדוע כלומר מדוע מלך אדוניהו הפך מה שאמרת. ומדוע מלך נגד ה' שאמר ששלמה ימלוך והן תרי תמיהי:

פסוק לז

ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך דוד. רז"ל אמרו דבכל אדם מתקנא חוץ מבנו. ולפי פשטו אפשר לומר שרמז לו שיגדל כסאו מכח כסא אדוני המלך דמחמת מלכותך וזכותך

יהיה לו יתרון במלכותו. א"נ לא על מהות הגדולה והמעלה הוא אומר אלא שדוד הע"ה היה לו רדיפה משאול וכיוצא מכמה אויבים וזה ינוח ובסוג זה יגדל כסאו כי שלום יהיה לו מה שלא הי"ל לדוד הע"ה. א"נ דכל מה שטרח בדבקותו ותורתו ושלא ישן בלילות אהניא ליה דבימיו דשלמה סיהרא הויא באשלמותא וכל השבח הזה מסיבת אביו דוד שיגע בכל כחו ורמוז בשמו הקדוש דוד כי ד"ו רמז לקבה"ו כידוע ואות ד' היא כנגד ד' מוחין דגדלות כמ"ש בעניותנו במקום אחר. וזה רמז ויגדל את כסאו מסיבת כסא אדוני המלך שטרח מאד ליחד הדודים כרמוז בשמו הקדוש וזהו שרמז אדוני המלך דוד להזכיר שמו. ומסיבתך יגדל כסאו דתהיה סיהרא באשלמותא וז"ש יהיה עם שלמה ויגדל את כסאו דשם שלמה מורה ובא שלמה סיהרא באשלמותא:

פסוק מ

ושמחים שמחה גדולה. כי בזה נודע צדקת דוד הע"ה דלא חטא בבת שבע ונתקיימה נבואת הנביא דשלמה ימלוך בדבר ה':

פרק ב

פסוק א

ויצו את שלמה בנו לאמר וכו'. שמעתי מי שפירש שכונת דוד הע"ה לצוות לשלמה דתמיד יאמר אני בן דוד כלומר וצריך אני ללמוד ממעשיו הטובים וז"ש את שלמה בנו לאמר ציוהו שתמיד יאמר שהוא שלמה בנו ובזה ימנע מהחטא. עוד שמעתי ואוסיף נפך בס"ד שציוהו שתמיד יאמר אנכי הולך בדרך כל הארץ וזהו לאמר אנכי הולך וכו' כלומר שתמיד יזכור לו המיתה וכל כך יהיה מוכנע עד שאח"ך צריך להתחזק לעשות כאיש לאכול ולישן וכיוצא כי זכרון המות ימנעהו וצריך להתחזק וזהו וחזקת וכו'. ואפשר שציוהו ללמוד בתורה תדיר וזהו לאמר וכן ס"ת את שלמה בנו לאמר תורה. א"נ אפשר שציוהו על העריות ויען כי ח"ו אירע שמץ מנהו באמו ועל ידי רוח הקדש ידע שיכשל בנשים. לכן ציוהו ברמז ויצו את שלמה בנו מכיון שהוא בנו והיה לו איזה ענין על כן ציוהו לאמר כמ"ש רז"ל לאמר זה ג"ע:

פסוק ח

והנה עמך שמעי בן גרא. אפשר דברוח הקדש רמז לו שיגזור עליו שיהיה עמו בירושלם ובזה ילכד שיעבור על שבועתו וכן היה:

פסוק ט

ועתה אל תנקהו. אפשר במ"ש רז"ל דלא הרגו דוד לשמעי מפני שעתיד לצאת מרדכי ממנו כמ"ש פ"ק דמגילה. גם אמרו דאם בא על הערוה לא יהיה בן חכם ומהבנים ראיה לזיווג שהיה כהוגן. וז"ש ועתה אל תנקהו כלומר לשעבר לא הרגתיו שעתיד מרדכי לצאת ממנו. ועתה רואה אני ברוה"ק דכבר יצא ממנו זרע שיבא מרדכי וזהו ועת"ה השתא דנפיק מיניה פרידה טובה. אל תנקהו כי כל מה שאמר נמרצת על עסקי אמך שקר ענה כי איש חכם אתה. וזו הוכחה דאמך ראויה לי וזיווגנו הגון וכשר:

פסוק יב

דוד אביו ותכון מלכותו מאד. ר"ת גימטריא הוי"ה אדנ"י והוא רמז יחוד קבה"ו דבימיו היתה סיהרא באשלמותא ויחוד גמור ורמז שהיה באמצעות דוד הע"ה שטרח כל ימיו מאד בכל צדקותיו ולא נתן שינה לעיניו וזכה שלמה שמצא הכל מוכן הכנה דרב"ה:

פסוק טו

את ידעת כי לי היתה המלוכה וכו'. אפשר שכיוין לומר דמאחר שלו היתה המלוכה אין לפקפק מטעם אין משתמשין בשרביטו של מלך:

פסוק טז

ועתה שאלה אחת אנכי שואל מאתך. רצה בזה כי בלעדה לא תכון שאלה זו כי אפשר שאביו בא עליה אבל היא דוקא יודעת דדוד הע"ה לא בא על אבישג כמשז"ל על פסוק קראו לי לבת שבע דהיה אומר לאבישג שהיא אסורה לו וא"ל חסריה לגנבא ואמר קראו לי לב"ש וקנח וכו'. מפרשים:

פסוק יח

ותאמר בת שבע טוב וכו'. הכתוב מודיע טוביות לב בת שבע דעם היות אדוניה בן צרתה חגית. ועוד הוא עצמו עשה מעשה למלוך. ועם כל זה השתדלה להטיב לאדוניה ודברה עם בנה שלמה בנועם שיח ובקצרה להשיג מבוקשו. מפרשים:

פסוק יט

וישם כסא לאם המלך. אמרו רז"ל שהיא רות וזכתה לראות שלמה המלך על כסא המלוכה ונתקיימה ברכת בועז ותהי משכורתך שלמ"ה:

פסוק כב

ושאלי לו את המלוכה. כי ענין אבישג הוא פתח לערער על המלוכה. ונתחייב משום מורד במלכות. ובפרט שכבר הוא מחויב שמרד באביו המלך דוד כי הן בעודנו חי עשה מעשה למלוך בל ידיעתו ורצונו:

ולו ולאביתר הכהן. דמלבד שהיו עמו להמליכו עוד הגדילו עון לתת לו עצה זו לשאול אבישג לפתוח פתח לערער על המלוכה:

פסוק כו

וכי התענית בכל אשר התענה אבי. והיה סיבה להרוג בית אביך שהרג שאול הכהנים של נוב ולכן ביום הזה לא אמיתך:

פסוק כח

כי יואב נטה אחרי אדוניה וכו'. והוא מורד במלכות שבלי ידיעת ורצון דוד המלך ע"ה רצה להמליך אדניהו. ועוד הוא מורד שלא רצה שימלוך שלמה. ועוד אחרת שכונתו להחזיק דדוד המלך חטא בב"ש ואין שלמה בנה ראוי למלוך. ועוד שעבר על דברי נתן הנביא שאמר בדבר ה' שימלוך שלמה. וכל זה מלבד שהרג אבנר ועמשא:

פסוק מה

והמלך שלמה ברוך. שלא נשא פנים למלמדו בחללו שבועת ה' והשיב לו גמולו אשר עשה לאביו לבזותו ולקללו קללה נמרצת. ונתחכם להשביעו. והן בעון נלכד שעבר על שבועתו. ומכל זה העם יברכוהו על חכמתו והורה במופת דשמעי נלכד שעבר על שבועתו. והעבירה שבידו הענישתו להיותו עובר ונלכד:

פרק ג

פסוק ו

אתה עשית עם עבדך דוד אבי חסד גדול וכו'. אפשר לומר בהקדים מ"ש פ"ב דיומא לא משכחת צורבא מרבנן דמורה אלא מלוי או מישששכר והקשו המפרשים דהרי דוד המלך ע"ה אסיק שמעתתא אליבא דהלכתא ולא היה מלוי וישששכר ותירצו דשאני דוד דהיה מלך ומעת שנמשח על ידי שמואל הנביא ע"ה זכה בכתר מלכות לו ולזרעו עד עולם והיינו דאהני ליה. והרב עיון יעקב תירץ דדוד הע"ה זכה לזה ע"י הענוה. וכתבו המפרשים דהיינו דוקא כשהוא ביחיד אבל כשהם רבים גם משאר שבטים מכוונים אל האמת. ועוד כתבו ז"ל דאף ביחיד אם עוסק בתורה ובגמילות חסדים מכוין אל האמת. והריטב"א בחידושיו כתב דדוד ממרים קאתי דהוא מלוי. ועוד כתב הרב עיון יעקב דהנכון בזה הוא דמ"ש לא משכחת צורבא מרבנן דמורה היינו ת"ח בחור להורות כהלכה צריך שיהיה מלוי או יישששכר אבל כשאינו בחור לא איכפת. ואפשר שזה רמז שלמה הע"ה אתה עשית חסד גדול עם דוד אבי שהיה מכוין להלכה וזכה בזה כאשר הלך לפניך באמת ובצדקה שעסק בתורה ובג"ח שזוכה להיות כישששכר דכתיב בהו יודעי

בינה כמ"ש פ"ק דקמא. ובישרת לבב דהי"ל ענוה כמ"ש סוף פ"ו דחולין יכול יגיס דעתו ת"ל משרים תשפטו בני אדם וזהו בישרת לבב דהי"ל ענוה דגם הענוה סגולה לזה והוא מרכבה לשכינה וז"ש בישרת לבב עמ"ך ע"ד וה' עמו שהשכינה עמו. ומובן מדבריו שגם יאחז מעשה אבותיו. ועתה אתה המלכת את עבדך שזו סגולה אחרת דהמלך מכוין אל האמת. ועוד תחת אבי דאתי ממרים. ובכל זה שהקיפו עלי יחד כמה סגולות לא שוה לי מסיבה שאנכי נער קטון. ויתכן דזהו עיקר הדבר דצורבא מרבנן בחור אינו מכוין לאמת ולזה שאני נער קטון אין תרופה בשום סגולה על כן זחלתי ואירא ואנכי מבקש ונתת לעבדך לב שומע. ומשום הכי טוב בעיני ה' אשר שאל כי הי"ל כמה דברים לישען בהם ומשום ספק ספיקא כי הוא נער לא סמך עצמו ושאל ונתת לעבדך לב שומע:

פסוק יא

יען אשר שאלת את הדבר הזה וכו'. פירש הרב מהר"י בר דוד ז"ל דבברכות דף ן' אמרו דבשאלה צריך לשאול מקצת כדכתיב ומברכתך יבורך ופריך והכתיב הרחב פיך ואמלאהו ההוא בדברי תורה. והנה הגם דבמילי דעלמא לאו ארח ארעא לשאול אלא מקצת כדכתיב ומברכתך וכו' אם הקב"ה יאמר לאדם שאל ממני ואתנה מסתברא דאף במילי דעלמא יכול לשאול הרבה. אך לשאול תורה וחכמה בכל זמן יוכל לשאול הרבה כדכתיב הרחב פיך ואמלאהו. וזו מעלת שלמה כי ה' אמר לו שאל והיה יכול לשאול מילי דעלמא טובא דאי אפשר לשאול בעת אחר דצריך לשאול מקצת. ודברי תורה וחכמה יכול לשאול הרבה בכל עת. ועם כל זה לא שאל אלא חכמה וז"ש לו ה' יען אשר שאלת את הדבר הזה וכו':

פסוק טו

והנה חלום. אמרו רז"ל שתכף בהקיצו ראה פעולת החלום ונתקיים ששמע צפצופי עופות והבין לשונם וכן מצא לבו מלא חכמה וכיוצא:

פסוק טז

אז תבאנה שתים נשים זונות. פירש רבינו האר"י זצ"ל שהם שתי קליפות קשות ובימי יהושע כתיב שנים אנשים מרגלים דהיו מגבורות עוז"א ועזא"ל ונמתקו בכבישת הארץ. ודינים דנוקבא קשים ולא נמתקו עד זמן שלמה וז"ש אז תבאנה שתים נשים זונות ר"ל אז נמתקו ולא מקדמת דנא:

פסוק כג

זאת אומרת זה בני החי וכו'. דקדק בדבריהם דאשר בנה החי אמרה בתחילה זה בני החי והאחרת הקדימה לומר לא כי בנך המת ומשנוי זה הבין האמת מי המשקרת ופיה ענה בה. מפרשים:

פסוק כז

היא אמו. אמרו רבותנו ז"ל שיצאת בת קול ואמרה היא אמו. ואפשר דהיינו שהכתוב סמך לומר וישמעו כל ישראל ששמעו הבת קול ויראו מפני המלך כי ראו חכמתו ואשר מן השמים יוכיחו דהאמת אתו:

פרק ד

פסוק א

ויהי המלך שלמה מלך על כל ישראל. לא אמר ויהי שלמה מלך על כל ישראל. אלא אמר המלך שלמה כי לו נאה המלוכה מצד רוב חכמתו. ולכן היה מלך על כל ישראל לומר כי כלם רצו באהבה ושמחה שיהיה מלך ולא היה שום מנגד אפילו בלבו כי לב כלם שוים לטובה שיהיה מלך כל ישראל. ובפרט אחר שנמתקו שתי הקליפות קשות כמ"ש בסמוך משם רבינו האר"י ז"ל:

פסוק ד

וצדוק ואביתר כהנים. רבינו ישעיה ז"ל תמה שהרי גרשו. ורד"ק כתב שהוא אביתר אחר. ושאר מפרשים כתבו דהוא אביתר אשר היה עם אדוניה אלא שצדוק היה כ"ג והוא נשאר גם כן עיין דבריהם באורך. ודעתי הקצרה כרד"ק ז"ל דמאחר דכתיב דאמר לו ענתות לך על שדך וכתיב ויגרש שלמה את אביתר מהיות כהן לה' איך יתכן שיהיה הוא עם צדוק:

פסוק יא

טפת בת שלמה היתה לו לאשה. מדכתיב היתה נראה שכבר היתה אשתו קודם שנתמנה. אך גבי אחימעץ כתיב גם הוא לקח את בשמת בת שלמה. כי בעת מינויו היה לו בה לקוחים אך עדיין לא נשאה. מפרשים:

פסוק יט

ונציב אחד אשר בארץ. רז"ל והמפרשים אמרו אחד ממונה על כלן והוא עזריהו בן נתן המוזכר למעלה. ויש מרבותנו ז"ל שאמרו על חדש העבור:

פסוק כ

יהודה וישראל רבים כחול אשר על הים לרוב וכו'. יש להעיר קצת דבימי דוד הע"ה נמנו ואח"ך היה דבר ומתו שבעים אלף. ודרך טבע באיזה שנים שעברו איך נתרבו כל כך שאין להם מספר כחול. ותו תיבת לרוב יתירה. ואפשר במה שפירשנו בעניותנו מ"ש משה רבינו ע"ה והנכם היום כככבי השמים לרוב. והוינן בה דהרי מקרוב נמנו ונודע מנינם. וניחא לן במה שפירשו כת הקודמין מאז"ל כתיב והיה מספר וכתיב אשר לא ימד ולא יספר ל"ק כאן שעושין רצונו של מקום כאן כשאין עושין רצונו של מקום. וחקרו בזה דהבחירה ביד האדם שכך רצה הקב"ה ואפשר כי ברגע קטון יחזרו בתשובה ואיך יתכן דבשעה קלה היה להם מנין ובה שעתא דחזרו בתשובה והם עושים רצונו של מקום לא יהיה מנין. ורוח חכמים נוחה דכשאינם עושים רצונו של מקום כל אחד נמנה לאיש אחד ויש להם מנין. אבל כשחזרו בתשובה ועושים רצונו של מקום כל אחד נמנה לפי חשיבותו ושקול ככמה אנשים ע"ד שאמרו דיאיר בן מנשה היה שקול כשלשים וששה אנשים רובה של סנהדרין וכיוצא בזה אמרו שקול משה כנגד כל ישראל. וא"כ שפיר אמרו דכשעושים רצונו של מקום אין להם מספר דכל א' חשוב ושקול ככמה אנשים. ואם יחזרו בתשובה תכף יקובלו כרצון וזדונות נעשות כזכיות וכל אחד שקול ישקל כאנשים הרבה ואין מספר עד כאן דבריהם ז"ל. הוא הדבר אשר דיבר משה רבינו ע"ה והנכם היום כככבי השמים לרוב כי אתם עושים רצונו של מקום ולכן הנכם כככבי השמים מאין ספורות כי כל אחד מכם שקול ככמה אנשים. אמור מעתה אפשר דבא הכתוב הזה להגיד צדקת ישראל דלא נימא דבימי שלמה המלך שהיו בשלוה והשקט לא היו עושים רצונו של מקום ח"ו לזה אמר יהודה וישראל רבים כחול וכו' ואינו מדבר במנין פשוט לגולגלותם דהא בימי דוד נמנו כמש"ל אבל קרא להכי הוא דאתא דהם עושים רצונו של מקום ואין להם מנין שכל אחד חשוב ככמה אנשים ולהכי מדמה אותם כחול לרוב כלומר לרוב מעלתם. וזהו שסיים אוכלים ושותים ושמחים ולא אמר שמחים ואוכלים ושותים דהוה משמע שמחה גופנית שמביאה לאכילה ושתיה ביותר. אלא אוכלים ושותים כדרכם ושמחים בעבודת ה'. [אח"כ ראיתי לרז"ל שאמרו שהדברים כפשטן דהגם שנמנו ומתו ע' אלף בקצת שנים נתרבו כל כך בימי שלמה בחסד ה' ומ"מ אפשר דהא והא איתא דנתרבו בכמות ואיכות ומאי דכתיב לרוב הוא במעלתם גם כן]:

פרק ה

פסוק א
ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים וכו'. כלומר ושלמה היה מושל בכל הממלכות בכל המלכיות שיש בעולם לרוב מעלתו וחכמתו היה לו הוד מלכות וממשלה בכל מלכיות שיהיו. אך עיקר מלכותו מן הנהר וכו' שאלה המקומות היה מלך עליהם ממש שמגישים לו מנחה ועובדים אותו. מפרשים:

פסוק ב
ויהי לחם שלמה וכו'. אמרו רז"ל שכל אחת מאלף נשים היתה עושה זו בכל יום שמא יסעוד היום אצלה:

פסוק ד
כי הוא רודה בכל עבר הנהר וכו'. נתן טעם לכל הוצאה זו כי היה לו שלום עם כל המלכיות ובאים על שלחנו לכבודו להראות כי שלמים הם באהבתו. וגם להיות להם לכבוד ולתפארת שאוכלים על שלחנו:

פסוק ה
וישב יהודה וישראל לבטח. נקט לשון יחיד כי שלום ביניהם והיו לאחדים. וזה סיבה להיות שקטים ושאננים לבטח:

פסוק ז
וכלכלו הנצבים האלה וכו'. למה שאמרו רז"ל שכל אחת מהנשים היתה עושה סעודה זו בכל יום לא פורש אם הנצבים היו עושים כן והוא דבר תימה הגם שיש לצדד בזה כמה צדדים:

פסוק ט
ויתן אלהים חכמה לשלמה. אפשר דלפי מדת הדין ניתן לו חכמה לרוב יען שלא שאל מאת ה' לא עושר ולא אורך ימים כי אם חכמה לשפוט ולהנהיג העם:

פסוק יא
ויחכם מכל האדם וכו'. אמרו רז"ל במדרש משלי מכל האדם זה אדם הראשון מאיתן האזרחי זה אברהם וכו' הימן זה משה וכו' כלכל זה יוסף וכו' דרדע זה דור המדבר שהיו בני דעה ביותר בני מחול זה דוד שמחל לו הקב"ה אותו עון עכ"ל ואני בעניי פירשתי מאמר זה באורך ואכתוב כאן בקצור דרמז כאן שהיו לשלמה כל חלקי וסדרי חכמה אשר כל חכם זכה בחלק אחד ולשלמה נקבצו באו לו כל אופני החכמה כלם כאחד.

ויחכם מכל האדם זה אדם הראשון שניתן לו ספר חכמה כמ"ש בזהר ח"א דף ל"ז וח"ב דף ע' וזו מעלת סיני. וגם היה לו מעלת עוקר הרים כמו שהיה אברהם אע"ה שהיו כליותיו נובעות חכמה כמשז"ל. והימן זה משה שתורה נתנה לו במתנה. וכלכל זה יוסף שהיה יודע משלים כמ"ש הרב יפ"ת במאמר ב"ר ע"פ צפנת פענח שזו מעלה פרטית. ועוד זכה לבחינת דור דעה שהיו ס' רבוא שכלולים כל הדעות בכללן וכמ"ש הרואה ס' רבוא אומר ברוך חכם הרזים שהם כל הדעות ושלמה זכה לכוללות הדעות שיש בס' רבוא וגם שהיו בדור דעה. ומאחר שכל זה זכה שלמה הע"ה זה מופת חותך שמחל ה' לדוד הע"ה ולא היה עון בידו דח"ו אם היה בו עון לא היה זוכה לבן חכם מופלא מאד כזה והיינו דכתיב בני מחול:

פסוק כו

וה' נתן חכמה לשלמה כאשר דיבר לו ויהי שלום בין חירם וכו'. אמרו בזהר הקדוש ח"ג דף ס"א דחירם עבד גרמיה אלוה ושלמה בחכמתיה אחתיה מדרגא דיליה דשדר ליה חד שידא ואחתיה לשב מדורי גיהנם וכל יומא שלמה מלכא שדר ליה פתקא עד דאהדר ואודי לשלמה והשתא ניחא קראין דחכמתיה גרמא ליה דהוה שלמא ביניה ובין חירם ע"ש באורך. ואפשר לומר כי הנה רז"ל אמרו כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. והנה הכא הבטיחו הקב"ה שלא על ידי נביא דאם יחטא מתבטל דליכא הכזבת הנביא. וז"ש וה' הוא ובית דינו נתן חכמה לשלמה כאשר דיבר לו דייקא שלא באמצעות נביא ומפני שזכה אף שהיה שלא באמצעות נביא וה' הוא ובית דינו נתן חכמה לשלמה הגם שהיה שלא ע"פ נביא וז"ש כאשר דיבר לו. והיינו מפני שזכה לזה על פי הדין:

פסוק לא

ויצו המלך ויסיעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד את הבית. פירש הרב מהר"ר יהונתן דאמרו בש"ס דשלמה הע"ה קדש את הבית עד התהום ולכך לכבוד הקדושה גם ביסוד שאינו נראה וניכר ציוה לשים אבנים יקרות והוא האריך עיין שם.

פרק ו

פסוק א

ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וכו' בשנה הרביעית בחדש זו. אפשר לתת טעם למספר זה דאז היתה סיהרא באשלמותא ונכנעה פלונית גימטריא ת"ף וז"ש ויהי בשמונים ות' דבשנים אלו נכנעה פ' גימטריא ת"פ. כל קבל דנא בשנה ד' שתקן ד' אותיות אדני ליחדם עם ד' אותיות הויה. בחדש גימטריא שדי. ז"ו חיכור זו"ן ז' מלכות ו' ז"א

ע"י היסוד בחינת שדי ויוד זיו רמז לחכמה נעלם. ויבן הבית לה' שעשה בנין השכינה לה' ליחדה עם דודה והיתה סיהרא באשלמותא וזהו ויבן הבית בנין שלם לה':

פסוק ז

והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה. אפשר רמז מ"ש הרב עמודיה שבעה משם רז"ל דבחרבן הבית נגנזו האבנים. והמלאכים הביאו אבנים ועפר ומשרפות סיד ממקום אחר להשביע עינו של אותו רשע וכשיבנה בה"מ יהיה אותו הראשון זהת"ד בקצור נמרץ. וזה רמז והבית דכל וי"ו מוליד תיבה כמוה כמ"ש רז"ל ויתן לך יתן ויחזור ויתן וז"ש הבית והבית לרמוז על בנין העתיד אבן שלימה. וגם שיראה מסע שהאויב מסיעה ומחריבה לפי האמת נבנה והיא עצמה שלימה לעתיד:

פסוק יב

הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקותי וכו'. אפשר במ"ש בעניותנו במ"א דכל כלי המקדש ירמזו לקחת מוסר השכל להתנהג במדות טובות וישרות ותכליתן לשמור התורה והמצוה כמו שתראה באורך בקונטריס פני דוד פרשת תרומה וכתבנו בעניותנו שזהו הרמז ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ממש אימתי כשיהיה להם מדות תוריות שכליות תרומיות הרומזות לכלי הקדש. וז"ש ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת כליו אשר הכל מטמין ברמ"ז רמו"ז חצרי למדות עליונות אשר בהם יושג לקיים התורה והעבודה. וכן תעשו בעצמכם תבנית כל רמז משכן וכליו. אז תהיה השראת שכינה ויתקיים ושכנתי בתוכם. ואפשר שזה רמז הבית הזה מכלל דאיכא אחר והוא גוף האדם דאקרי משכן לשרות בו השכינה ואקרי מקדש ותלמד מן הבית הזה ומכליו לאחר הוא גופך כי בקנות המדות הרומזות לכלי הקדש בלי שום טורח תקיים המצות וזהו אם תלך בחוקותי כלומר תלך מעצמך. ואת משפטי משפט המלך לא ירבה לו סוסים וזהב ונשים. תעשה אז תהיה בטוח ושמרת את כל מצותי. והקימותי את דברי אתך. ויהיה תועלת עצום ושכנתי בתוך בני ישראל:

פסוק כג

ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן. תרגם יונתן אעי דזיתא ופירשו המפרשים דהיה מאילני דלא עבדי פירי וכו'. והרב שאלת יעבץ ח"א סימן ע"ו השיג עליהם דלא היו צריכים לזה. אלא משום מצוה. וטעו במה שאמרו בעצי המערכה מאילני דלא עבדי פירי היינו משום בל תשחית וליתא אלא משום ישוב ארץ ישראל. זהו תורף דבריו. ואין כאן השגה דאין להתיר משום מצוה בדאיכא אילני דלא עבדי פירי. ומה שאמרו דכן אמרו בעצי המערכה הוא דמיון בעלמא. ותו נעלם ממנו מ"ש בשמות רבה פרשה

ל"ה למה עצי שיטים למד הקב"ה דרך ארץ לדורות שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות אומרים לו ומה מלך מלכי המלכים שהכל שלו כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות אתם עאכ"ו עכ"ל ואם כן העיקר כפירוש המפרשים דאעי זיתא הוו מהנך דלא עבדי פירי. אך לשון המדרש דנקט למדה דרך ארץ קשה דהאיכא בל תשחית ויש לישב:

פסוק לח

בירח בול. אמרו בתנחומא פרשת נח דמזמן המבול בכל שנה היו מ' יום גשמים בחשון עד שבנה שלמה בית המקדש והתפלל שיפסקו אלו הגשמים ולכך כתיב ירח בול חסר ממבול ונשאר בול:

פרק ז

פסוק א

ואת ביתו בנה שלמה שלש עשרה שנה. אמרו רז"ל דהכתוב שבחו שבביתו נתעצל ונארך הבנין י"ג שנה ובנין הבית שהיה יותר ויותר מביתו נזדרז ובנאו בשבע שנים. ואפשר לומר דלהכי סמך הכתוב ויבנהו שבע שנים ואת ביתו בנה שלמה י"ג שנה להגיד שבחו שנתעצל בבנין ביתו ונזדרז בבנין בית המקדש. וא"ת מה זו סמיכה ואמאי אצטריך סמיכות לזה. והרי זה גלוי ומפורסם דבה"מ נבנה בז' שנים. וביתו בי"ג שנה. יש לומר דיש ס"ד לומר דבית המקדש שהיה הבנין נעשה מאיליו כדכתיב והבית בהבנותו וכמשז"ל ה"ט שנבנה בז' שנים. אך ביתו שנבנה כבנינים דעלמא משו"ה היה בי"ג שנים. להכי אצטריך הסמיכות לומר דהאמת הוא דגם שלמה נזדרז בבנין בית המקדש ונתעצל בבנין ביתו והא והא איתא. וכן אמרו בסנהדרין דף ק"ד שיצאת בת קול שהקדים ביתי לביתו ועוד שביתי בנאו בז' שנים וביתו בי"ג עיין שם:

פסוק יד

ואביו איש צורי חורש נחשת. ובדברי הימים ב' סימן ב' כתיב איש צורי יודע לעשות בכסף ובזהב ובנחשת ופירשו המפרשים דהכא נקט נחשת לבד שלו היה צריך שלמה דוקא א"נ שבנחשת היה חכם מאד:

פסוק כא

ויקם את עמוד ויקרא שמו יכין. אפשר שכיוין נגד אבא למלכא דוד הע"ה אשר הכין הרבה כסף וזהב לבנין בה"מ וזהו הנראה לעין אך עיקר הכונה שטרח מאד בשירותיו ליחד הדודים ולתקן הנצח כמ"ש במ"א והוא המכין הכל ובא שלמה ומצא הכל מתוקן

ולכן עמוד הימני הרומז לנצח קרא יכין נגד דוד הע"ה שהוא הכין ותקן הנצח. ועמוד השמאלי נגד ראש הממשלה בעז שטרח להוציא ניצוצי הקדושה ממואב ובו עז וגבורה. ושלט בו מדה"ד ומת באותו לילה. א"נ רמז יכין שהאדם יכין צידה לדרכו תמיד בעז שהכל ע"י התורה הנקראת עז וינצח יצה"ר צד שמאל ע"י התורה:

פסוק מ

ויעש חירום. אפ"ל טעם דהוסיף וי"ו בשמו במ"ש בלקוטי גאוני קמאי כ"י פרשת תצא והארכת ימים כי תבנה בית רמז כל אותם שנתעסקו בבנין הבית יאריכו ימים עכ"ל וק"ו לחירם ואמרו בזהר הקדוש וי"ו סימנא דחיי ואפשר דלהכי הוסיף וי"ו בשם חירום לומר דמן השמים הוסיפו לו חיים שכר פעולתו:

ויכל חירם לעשות את כל המלאכה אשר עשה למלך שלמה בית ה'. אפשר דאגב הודיע הכתוב דבשתים עלתה לו להתכשר במלאכתו אחת היא אשר עשה למלך שלמה שיש לו מזל עליון הפלא ופלא וכל עניניו מוצלחים ומבורכים וזאת שנית בית ה' שקדושת הבית לעזר ולהועיל ושרתה ברכה במעשה ידיו:

פסוק מו

בככר הירדן יצקם המלך. אפשר שהוא עצמו הלך בעת היציקה לעמוד לשרת בצרכי בית ה' מלבד שבהיותו שם יזדרזו מאד פועלי אמת יותר ויותר. וי"מ ששלמה הע"ה בחכמתו יודע ומכיר המקום שתצליח היציקה שם ולכן הוכרח ללכת הוא עצמו למקום היציקה להכיר איזה מקום יפה ונקל לעשות שם היציקה וז"ש בככר הירדן יצקם המלך כלומר שבחכמתו ידע בטיב הארץ מקום הראוי למלאכה זו והיא לו תצלח. א"נ אפשר נחשת ממרט בככר הירדן וכו' רמז כי ידוע דע"י התורה והמצות יתבררו רפ"ח ניצוצין שהם בקליפות מדור עשו ות' איש גונדא דיליה. וכיוין שלמה על ידי עשיית הכלים האלה לברר מהסט"א רפ"ח ניצוצין. וזה רמז נחשת נחש ת'. ממר"ט גימטריא רפ"ח עם הכולל ובמ"א כתבתי בעניותי רמז כל הפ' בס"ד:

פרק ח

פסוק ב

בירח האתנים בחג. רז"ל דרשו ירח האתנים שבו נולדו איתני עולם שהם האבות ואפשר לרמוז כי אתני"ם גימטריא תק"א כי שני חיי האבות הם תק"ב כמספר אתנים עם הכולל כי כל חייהם נחשבים מיום הולדם והיו למאורות מעת היותם בעולם כי נשמתם הקדושה אור זרוח אור מגין לעולם וכתב בספר חסידים סימן קס"ה כי כל כ"ד שעות

היו עובדים להקב"ה אפילו בחלום. ושמם נאה להם אתני"ם כי הוא מספר שני חייהם שנתחזקו לעבוד ה' ובזכותם יצאנו ממצרים וזהו אש"ר הוצאתיך ובזכותם נבנה המקדש כי בנ"ה מקד"ש גימטריא תק"א:

פסוק יג

בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים. אפשר במה שהקשו בירושלמי איך נבנה בית המקדש על הר והלא כל מקום שאתה מוצא הר וכו' בידוע שהיה שם ע"ז. ותירץ הרב מהר"א רוזאניס ז"ל במ"ש בזהר הקדוש דכשהשכינה שרתה במקום אחד אין רשות לסט"א לבא שם ואמרו רז"ל דעל אבן שתיה התפלל כביכול הקב"ה קודם שנברא העולם א"כ אין רשות לסט"א לבא שם עכ"ד וז"ש בנה בניתי בית זבול לך ואין לחוש דהיה הבנין על הר לומר דבכל הר יש ע"ז. לז"א מכון לשבתך עולמים דכל סט"א יודעת דשרתה שכינה קודם שנברא העולם שם ולכך הסט"א אין לה מקום לבא שם:

פסוק טו

אשר דיבר בפיו את דוד אבי ובידו מלא לאמר. המפרשים פירשו אשר דיבר בפיו בינו לבין עצמו ולפי דבריהם אפשר לומר במ"ש הרא"ם ז"ל דהבטחה לטובה שיש בחילופה הכזבת הנביא אינו חוזר אף אם יחטאו והקשה ממ"ש עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה מלמד שהיו ראוים לבא ביאה שניה כראשונה אלא שגרם החטא. ותירץ דמ"מ אינה בטלה לגמרי. על כן שלמה הע"ה אמר ברוך ה' אלהי ישראל אשר דיבר בפיו בינו לבינו כגון מה שאמר לו שמוחל לו ובחיי בנו יודיע. וח"ו היה יכול לחזור. ואפילו אם לא היה חוזר בכל היה יכול לחזור במקצת דאפילו כשיש בחילופה הכזבת הנביא יכול לחזור במקצת. וכאן אפילו שהיתה בינו לבינו בידו מילא השלים ההבטחה וע"כ בירך ה' דרך כלל והוא בוחן לבות ולא רצה לפרט דקמי שמיא גליא:

פסוק טז

מן היום אשר הוצאתי את עמי את ישראל לא בחרתי בעיר וכו'. לכאורה מה שאמר מן היום אשר הוצאתי נראה יתר ח"ו. ואפשר לרמוז במ"ש בתרגום המיוחס ליונתן על פסוק ואשא אתכם על כנפי נשרים דבליל פסח הוליכם עם עננים לבה"מ לאכול שם הפסח והשיבם בלילה ההוא למצרים וזה רמז הכתוב מן היום אשר הוצאתי אבל בלילה היו בבה"מ ולדיוקא אתא דמיום צאתם לא בחר אבל בלילה גילה מקום אשר בחר דהוליכם שם:

ואבחר בדוד וכו'. כי מצות למנות מלך קודם לבנין בית המקדש ולכן נתעורר דוד לבנותו וא"ל שלא יבנה וכו'. מפרשים:

פסוק כו

ועתה אלהי ישראל יאמן נא דברך וכו'. כלומר הגם שהתנית רק אם ישמרו בניך וכו' יתקיים הבטחתך כי אני מעורר לבי לעבודתך ויספיק התעוררות זה לעזרני לשמור דרכיך וכן תעשה לכל זרענו כי התעוררות לבם יספיק לשמרם מיצה"ר ותתקיים הבטחתך. ועמך ישראל אשר יתפללו אל המקום הזה פירוש הגם שלא יכוונו כראוי אתה תשמע וכו' ושמעת וסלחת:

פסוק לט

כי אתה ידעת לבדך את לבב כל בני האדם. התוספות פ"ק דשבת דף י"ב כתבו דמלאכי השרת יודעים המחשבות והביא דבריהם הרא"ש ז"ל בפסקיו פרק היה קורא. ודבריהם קשים דמפסוק זה ויתר פסוקים נראה דדוקא ה' לבד יודע מחשבות. ועמ"ש אני בעניי בשה"ר רות דף י"ט ע"א בס"ד:

פסוק מג

ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי. פירוש אעפ"י שאינו ראוי משום קדוש שמו יתברך. ומזה ימשך שגם הם יראו השי"ת וידעו קדושת הבית כדמפרש ואזיל:

פסוק נא

אשר הוצאת ממצרים מתוך כור הברזל. פירש הרב כלי יקר כי לצרף הברזל עושין כור גדול ושם מצרפין הברזל והיינו דקאמר כור הברזל כלומר כור שעושין לברזל לצרפו. ורבינו האר"י ז"ל פירש דדימה מצרים לכור הברזל שביררו ניצוצי הקדושה שנטמעו בסט"א ועל ידי השעבוד נתבררו ועלו לקדושה:

פסוק נב

להיות עיניך פתוחות אל תחנת עבדך. איש צדיק אשר בהם ואל תחינת עמך ישראל. ונתן טעם כי אתה הבדלתם ולקחתם לנחלה ולכן תרחם עליהם. ואפשר כי באומרו תחינת עמך ישראל רמז שנקראו ישראל וזה יספיק להצילם כמ"ש בירושלמי דברכות אלכסנדר פני לאלכסנדר וכמ"ש בשאר דוכתי:

פסוק נה

ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל וכו' ברוך ה' אשר נתן מנוחה וכו'. יש מי שפירש כי טרם בירך את העם ראה כי טוב לברך ה' בראשונה עכ"ד וכן אמרו בזהר הקדוש ח"א

סוף דף רכ"ז דכשרוצה לברך חבירו או בנו צריך לברך להקב"ה בתחילה ואי לא מברך בתחילה אינון ברכאן לא אתקיימו ע"ש:

פסוק נו

לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דיבר ביד משה עבדו. פירש הרב הגדול מהר"ר יעקב אלפאנדארי ז"ל במ"ש הרא"ם ז"ל פרשת וישלח דהבטחה דיש בחילופה הכזבת הנביא אפילו חטאו היא מתקיימת והוקשה לו ממ"ש עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה עד יעבור עם זו קנית זו ביאה שניה אלא שגרם החטא. ותירץ דכל שיש בחילופה הכזבת הנביא אפילו חטאו מתקיימת ומיהו גורם החטא שלא תתקיים כל ההבטחה אלא מקצתה כמו בימי עזרא זהת"ד וז"ש ברוך ה' אשר נתן וכו' ככל אשר דיבר לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב ר"ל דבחטאו יכול לחזור במקצת ומטובו הגדול קיים כל מה שהבטיח ולא נפל אפילו דבר אחד עכ"ד הרב מהר"ר יעקב הנזכר. ואפשר לרמוז מ"ש אשר דיבר ביד משה עבדו במה שתירצו המפרשים לקושית הרא"ם ז"ל מהיא דראוים היו לעשות נס בימי עזרא וכו' דאי אמרינן דיש בחילופה הכזבת הנביא היינו שאר נביאים דיעלה על לב בראות שלא נתקיימה הבטחתו לפקפק בנבואתו. אבל במשה רבינו ע"ה אדון כל הנביאים אין זאת דאפילו לא תתקיים ההבטחה אין פוצה פה להרהר עליו ח"ו ולכן החטא גרם בימי עזרא שלא נתקיימה ההבטחה. וז"ש ברוך ה' אשר נתן וכו' מכל דברו הטוב אשר דיבר ביד משה עבדו ובמשה רבינו ע"ה לא שייך הכזבת הנביא ועם כל זה קיים הבטחותיו על ידי משה רבינו ע"ה:

פסוק נז

יהי ה' אלהינו עמנו וכו'. פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל שהכונה יהי ה' אלהינו עמנו שיהיה בנו השראת שכינה כאשר היה עם אבותנו קודם שנבנה בית המקדש שהיתה שכינה שורה בצדיקים. והן עוד היום הגם שכביכול מצמצם שכינתו שם. אל יעזבנו ואל יטשנו מלהשרות בנו שכינתו ונתן טעם להטות לבבנו אליו דעל ידי השראת שכינה מתירא האדם לחטוא דאע"ג דאיהו לא חזי נשמתיה חזי כמ"ש הרב מהר"א מונסון ז"ל דזה טעם השראת שכינה בארץ:

פסוק נט

קרובים אל ה' יומם ולילה. שישמע המתפלל לפניו בין ביום בין לילה. וגם דבלילה הוא דין אפשר דבבית המקדש שיש השראת שכינה בקבע ויש יחוד עליון תדיר יתעוררו הרחמים וישמע תפלה א"נ מ"ש קרובים אל ה' יומם ולילה אפשר במ"ש בזהר הקדוש דליל הוא חצות הראשון מהלילה וחצי האחרון נקראת לילה והוא רחמים ובחצות לילה

האחרון מיירי. א"נ אפשר דכיון דקיימא סיהרא באשלמותא ויש יחוד תדיר גם חצי הראשון נקראת לילה. ומ"ש הכתוב ליל שמורים וכו' יש לישב וא"ש ההי"ב:

פסוק סא

ללכת בחקיו ולשמור מצותיו. דכיון דמקיים החקים הגם שאין להם טעם זה מופת דמה שמקיים המצות הוא לשמו יתברך וז"ש ללכת בחקיו וזה מורה לשמור מצותיו כי הוא ציום ולא מפני הטעם:

פסוק סג

בקר שנים ועשרים אלף. אפשר דכיוין לתקן אשר פגמו בכ"ב אותיות התורה. וצאן ק"ך אלף למתק ק"ך צירופי אלהים:

פסוק סו

שמחים וטובי לב. אפשר רמז דהיתה השראת שכינה בפרסום וקבלו שפע מהשכינה הנקראת שמחה וזהו שמחים נשפעים משמחה. שהיא השכינה. וטובי לב רמז דקיימא סיהרא באשלמותא וזהו וטובי רמז ליסוד הנקרא טוב לב כינוי למלכות:
על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו. פירשו רז"ל שדבקו שערים זה בזה עד שאמר שלמה בעבור דוד עבדך. ובכלל דשלמה מלך ובנה הבית והוא בן בת שבע אלמא הוא זיווג קדוש ואפשר לרמוז עשה גימטריא שלמה:

פרק ט

פסוק ג

והיו עיני ולבי שם. ס"ת גימטריא אדני עם הכולל דיש יחוד עליון ויתבטל עשו סט"א דרמוז בר"ת עיני ולבי שם. וזה רמז פסוק עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ דכיון דעזרי מעם ה' יתבטל עשו סט"א הרמוז בר"ת עושה שמים וארץ:

פסוק ח

והבית הזה יהיה עליון כל עובר עליו ישום ושרק. אי'כא למידק תיבת יהיה הוא לעתיד והול"ל והבית הזה עליון כל עובר וכו' או והבית הזה אשר הוא עליון כל עובר וכו' ואפשר במ"ש סוף מכות דאמר ר' עקיבא דממה שנתקיימה נבואת שועלים הלכו בו תנוח דעתנו שתתקיים נבואת עוד ישבו זקנים וזקנות ע"ש באורך וז"ש והבית הזה יהיה עליון יש מופת שיהיה עליון שיבנה לעתיד במה שאנו רואים שנתקיים כל עובר עליו ישום ושרק:

פסוק כה

ושלם את הבית. אפשר דמילין לצד עילאה ימלל שכל כונתו לעשות עילוי לשכינה ולהשלימה ליחדא עם דודה וז"ש ושלם את הבי"ת. ואפשר לרמוז ושלם אותיות שלום שהוא יסוד את הבית מלכות יחוד קבה"ו:

פרק י

פסוק א

ומלכת שבא. פ"ק דבתרא א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא. ופירש מהרש"א ז"ל כל האומר מלכת שבא אשה היתה פירוש דהיתה אשת המלך טועה. אלא היא בעצמה מלכה כמו שיש עוד היום מלכיות דאשה מולכת ומלכת שבא מלכותא דשבא ולעולם דאשה היתה:

שומעת את שמע שלמה לשם ה'. פירוש דשומעת תדיר חכמת שלמה היא נפלאת וניכר שאינו דרך טבע חכמת אדם. אלא מאת ה' היתה וז"ש שמע שלמה לשם ה' דהכל אומרים דאינו חכמת אדם. רק כי ה' יתן חכמה להפליא. מפרשים:

ותבא לנסותו בחידות. פירוש שמה שהיתה שומעת תמיד תהלתו ידעה שודאי מופלג הוא בחכמה וכדאי הוא לבא מארצה לראות אדם חכם כזה. אך לא האמינה בכל ולכן באה לנסותו בחידות:

פסוק ב

ותדבר אליו את כל אשר היה עם לבבה. אפשר דהגידה כל הענינים אשר עם לבבה אך בדרך רמז וראשי פרקים. ושלמה המלך ע"ה הגיד לה כל דבריה דברים שבלב כלם בשלימות:

פסוק ה

ולא היה בה עוד רוח. פירוש שנצטערה מאד לראות חכמתו הנפלאה בכל ענין בבנין ומאכל ומשקה ומשרתים ואביזרייהו דמלבד חכמתו הגדיל לעשות בכל עניני העולם הנהוגים להנהיגם בחכמה וסדר מתוקן בחכמה נפלאה:

פסוק ו

אמת היה הדבר וכו' על דבריך ועל חכמתך. אפשר דנודע דיש מי שהוא חכם לבו ולבו רחב אך עמוס בלשונו ולא יוכל להרחיב לשון כפי חכמתו. ויש לך אדם שהוא דברן ולשון מדברת גדולות. והשומע בעת השמיעה נראה כי דבריו בהשכל. וכמו רגע יתבונן כי חכמתו מעוטה ולא יש כל כך ממשות בדבריו. אבל האדם השלם פיו ולבו שוין אשר

חנן אלהים לו לשון צח וברור ורחב. גם לבו לב חכם להפליא. וז"ש על דבריך ועל חכמתך כי אמרו דלשונך ודבריך יפים ורחבים כחכמתך. וז"ש על דבריך ועל חכמתך. א"נ אפשר דהכונה על דבריך פירוש ענייניך ועל חכמתך דמלבד חכמתך בחכמות למודיות תוריות טבעיות. גם ענייניך מסודרים הכל בחכמה רמה. וז"ש ולא האמנתי לדברים פירוש לחלוקת הדברים שהם ענינים גופניים ונהוגים שהכל יהיה בחכמה רבה אשר לא נראה כזה מעולם:

פסוק ח

אשרי אנשיך אשרי עבדיך אלה. פירוש אשרי אנשיך שאתה ממתיק סוד עמהם בענינים עמוקים. ולא מיבעיא אנשיך המיוחדים אלא אפילו עבדיך המשרתים נאמר בהם אשרי כי אזנים להם וישמעו חכמתך תמיד:

פסוק ט

באהבת ה' את ישראל לעולם. אפשר במ"ש המפרשים דמלכותה קרובה למדבר שעברו ישראל מ' שנה במדבר וראו אבותיהם הנסים והנפלאות אשר עשה ה' לישראל במדבר. והיינו דקאמרה באהבת ה' את ישראל לעולם דייקא שמתמיד להפליא חסדיו ממצרים ועד הנה:

פסוק י

ותתן למלך מאה ועשרים ככר וכו' לא בא כבשם ההוא עוד לרוב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה. לכאורה אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה נראה יתר ח"ו. ואפשר דידוע מ"ש בש"ס דאם אשה נתנה מנה לאדם חשוב לקיחתו חשיבה נתינה והנאה זו שיש לה שקבל מתנה ממנה חשיבא והויא מקודשת בהנאה זו. ולמדנו דלקיחת אדם חשוב הויא נתינה. הנה כי כן בתחילה כתיב ותתן למלך מאה ועשרים ככר דהיא חשבה שנתנה. אך לפי האמת לקיחת המלך היא מתנה. אך הבושם ליוקר מציאותו ולא נראה עוד אפילו מעט וכ"ש לרוב כמו שהביאה עתה כמו שפירשו קצת מפרשים. לכן כתיב נתנה מלכת שבא למלך דהא חשיבה מתנה דבל יראה ובל ימצא ולכן גבי הזהב כתיב סתם ותתן למלך כאדם דעלמא שנתן למלך דלא חשיב אבל גבי בושם כתיב נתנה מלכת שבא דחשיב והויא מתנה הראויה ממלכה למלך. א"נ בסגנון אחר דבזהב דיש לה היא עוד הרבה לא הזכיר שמה. אבל בבושם דאין זולתו ועם כל זה הסירתו ממנה שגם היא מלכה ונתנתו לשלמה המלך לכן כתיב בבושם אשר נתנה מלכת שבא לומר ראו שהסירתו ממנה שהיא מלכה וזו מיקריא נתינה. א"נ אפשר דזהב הוא דין ונתנה מאה ועשרים להגביר ק"ך צירופי אלהים. ויש מי שפירש דגבי הזהב כתיב ותתן למלך סתם

דהיה על ידי שליח. אבל הבושם לחשיבותו נתנה בידה היא בעצמה ולכן גבי בושם כתיב אשר נתנה מלכת שבא למלך שלמה שהיא בידה נתנתו:

פסוק יב

מסעד לבית ה' ולבית המלך. פירוש במסילה העולה מביתו לבית ה'. מפרשים: **לא בא כן עצי אלמוגים וכו'**. פירוש גדולים וחזקים וטובים כמותן:

פסוק יד

ויהי משקל הזהב וכו' שש מאות ששים ושש ככר זהב. אפשר דרמזו לו מן השמים במנין זה שהוא בגימטריא תסו"ר כי בזה עבר על ולא יסור לבבו שהרבה כסף וזהב נשים סוסים:

פסוק כ

לא נעשה כן לכל הממלכות. לא מיבעיא קודם שלמה המלך אלא אפילו שהוא בחכמתו תקן כסא זה לא יכלו אחרים לעשות כמעשהו ממנו ואמרו באגדה שנשבר רגל אחד ממנו ונתקבצו כל האומנים ולא יכלו לעשותו:

פסוק כא

אין כסף. אפשר דהיה סובר שלמה הע"ה דכיון דבימיו היתה סיהרא באשלמותא והיא בחינת זהב לכן היו כל כליו זהב. אמנם האמת דצריך המשכת החסדים תמיד הרומזים לכסף:

פסוק כג

לעושר ולחכמה. אפשר דהקדים העושר משום דקאמר ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ והמלכים עיקר דעתם בעושר. א"נ דהעושר לא שאל מה' כי אם החכמה ונתן לו גם העושר:

פרק יא

פסוק א

והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות. כתב הרמב"ם ז"ל פי"ג באסורי ביאה ששלמה ע"ה גיירן והטעו אותו שלא נתגיירו בלב שלם והיו עובדות עכו"ם כו' ע"ש ורז"ל אמרו מוטב היה לשלמה לגרור ביבין ולא יכתב עליו כך. ופירשו המקובלים שכונת שלמה הע"ה לברר ניצוצות הקדושה שיש באומות ההם. אבל לא כיוין אל האמת דכונת נפילת אפים הוא לשלוח נפשו אל הקליפות ולברר משם ניצוצי הקדושה. אך הוא הביא הקליפות לביתו ועשאן מלכות ואדרבא היו עובדות ע"ז בתוך ביתו. וז"ש מוטב היה

לשלמה לגרור ביבין שישלח נפשו למדור הקליפות לברר ניצוצות הקדושה וז"ש לגרור ביבין. לא כמו שעשה שהביא הסט"א ועשאן מלכות שזה גרם שאדרבא נתן להן כח ונכתב עליו כן. זהו תורף דבריהם ז"ל:

ואת בת פרעה. הזכירה הכתוב שהיתה תחילת הקלקלה:

פסוק ג

ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות. שמעתי רמז פסוק אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי דרמז דהוא יש לו אלף נשים ופלגשים וזהו שאמר ואשה בכל אלה שהם אלף לא מצאתי. ואפשר דהוא סבר דמספר זה רמז להכנעת יצר כי ת"ש יצ"ר הוא כמספר שרות ופלגשים. אבל הן בעון היה הרמז שת יצר שנתגברה הסט"א. ועל שלא מיחה בתחילה כתיב נשיו הטו את לב"ו. ואח"ך כתיב נשיו הטו את לבב"ו. ובספר לקוטי תורה לגורי האר"י ז"ל הנדפס כתב ששלמה לקח אלף נשים לתקן קליפת נוגה ולהשפיע בה כ"כ עד שתחזור לקדושה בסוד אלף יומין דחול וג' מאות נגד ג"ר וז' מאות בסוד ז' תחתונות וטעה דעד שיבא משיח א"א ליתקן:

פסוק ד

ולא היה לבבו שלם כלבב דויד אביו. אפשר דדוד הע"ה אמר ולבי חלל בקרבי ואמרו רז"ל שעשה היצה"ר טוב. גם כתבנו בעניותנו במ"א דשם הקדוש של דוד מורה על היחוד אות ד' רומז למלכות ואות ו' לז"א ואות ד' רומז לד' מוחין. ובתחילה נכתב דוד בלי יוד מפורסמת רק בכח ולבסוף נכתב דויד ביוד בפירוש לרמוז למוחין דאבא שרומז ליוד זהו תורף הדברים וזה רמז הכתוב פה לכתוב דוד ביוד לומר דדוד זכה לכל זה והוא לא היה לבבו שלם. ואח"ך אמר ולא מילא אחרי ה' כדוד אביו וכתב בלי יוד לומר שהוא לא הגיע אפילו לבחינה ראשונה של אביו שהוא דוד בלי יוד:

פסוק ט

הנראה אליו פעמים וציוה אליו וכו'. אפשר לומר במאי דקי"ל במידי דאוריתא כרבי דבתרי הויא חזקא כמ"ש הריטב"א ז"ל גם כתב הרמב"ן ז"ל דכשה' אומר כב יכול הוא עצמו ונשמע מפיו אין להאמין עוד לנביא וזה טעם שאם הנביא אומר לעבוד ע"ז אפילו לשעה לא נשמע לו דאנכי ולא יהיה לך שמענו מפיו. וכתב הר"ן גבי קול לו קול אליו דתיבת אליו היא פרטית יותר. וזהו התמיהה הנראה אליו פעמים ובתרי הויא חזקה. ועוד וציוה מפיו אליו בפרטות וביחוד לבלתי לכת אחרי אלהים אחרים וכו':

פסוק כא

כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת יואב שר הצבא. אמרו רז"ל דוד שהניח בן ממלא מקומו נאמרה בו שכיבה וכו' ופירש הגאון מהר"ר יחזקאל סג"ל ז"ל אב"ד מפראג כי הן האדם יש בו חומר וצורה שהיא הנשמה והנשמה תמיד מרווחת והולכת ונכון לקרותה מהלכת לא עומדת. אך המלאכים שהם צורה הם עומדים שאינם מרויחים כי אין להם יצה"ר ואדם כי ימות גם נשמתו מתה בצד מה שאינה מרווחת עוד אך אם מניח בן שהוא הדריכו לתורה ולעבודה והבן לומד ועושה מצוות יש לאביו גם אחרי מותו חלק במצותיו ונמצא דנשמת אביו היא חיה והולכת וא"כ מניח בן כמותו לא נאמרה בו מיתה כי הנשמה תמיד היא מוספת ונקראת מהלכת דכל לימוד ומצות בנו יש לה חלק בהם ויום יום מתוסף בנשמתו הארות שהוא חיות הנשמה:

פסוק כו

וירם יד במלך וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה וכו'. אמרו רז"ל פרק חלק (סנהדרין דף ק"א) אמר ר' יוחנן מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח שלמה לשם שמים ומפני מה נענש מפני שהוכיחו ברבים שנאמר וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו א"ל דוד אביך פרץ פרצות בחומה כדי שיעלו ישראל לרגל ואתה גדרת אותם כדי לעשות אנגריא לבת פרעה ומאי וזה אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפיליו בפניו ע"כ וממ"ש דזכה למלכות מפני שהוכיח שלמה מוכח דמצוה להוכיח גם למלך דכיון דאפילו תלמיד לרב מרבינן מתוכיח כמ"ש פ"ב דמציעא ה"ה למלך והוי בכלל רבויא דתוכיח ועיין ברכי יוסף א"ח סימן תר"ח ויוסף תהלות מזמור קמ"א ע"ש. ומ"ש בסוף ומאי וזה אשר הרים יד במלך ואמר ר"נ שחלץ וכו' קשיא ליה היתור ועוד אמאי אפיקיה בלשון זה וירם יד במלך ולהכי מפרש שחלץ תפיליו בפניו. ועוד אפשר שאמר לשון זה שלמה בנה וכו' ולא אמר המלך שלמה:

פסוק כז

וזה הדבר אשר הרים יד. וסמך זה לענין הדר ורזון דמשמיא הקימו לשטן לו להדר ורזון ועוד בה שלישיה אשר ירבעם מרד. אך סדר הדברים בתחילה מנהו לסבל בית יוסף. ואחר זה מצאו אחיה השלוני הנביא וא"ל שימלוך. ואחר זה הרים יד כי אחיה א"ל שימלוך. ועל זה לא נענש אלא על שהוכיחו ברבים כמשז"ל והבאתיו בסמוך. ואחר זה בקש שלמה המלך להמיתו על שהרים יד וברח:

פסוק כט

בשלמה חדשה. אמרו רז"ל פרק חלק מה שלמה חדשה אין בה שום דופי אף תורתו של ירבעם לא היה בה שום דופי ע"ש ורמז זה בשלמה כי מהתורה נעשה חלוקא דרבנן ובספר לקוטי תורה לגורי האר"י ז"ל כתב דהיה ניצוץ יוסף הצדיק ובשכר ותתפשהו בבגדו ועמד בנסיון זכה לשלמה חדשה וכן ארז"ל שהקב"ה תפסו בבגדו וכו':

פסוק לא

קח לך עשרה קרעים. אפשר דרמז הענין בקרעים כי הענין של מלכותו אינו מתוקן והוא כמו קרע:

פרק יב

פסוק ח

ויעזוב את עצת הזקנים אשר יעצוהו ויועץ את הילדים וכו'. ראיתי בנימוקי עטרת ראשי אבא מארי ז"ל שכתב וז"ל שמעתי מהרב כמהר"ר מ"ש ענין רחבעם עצת הזקנים והילדים אשר נתגדלו עמו כי הנה חקר חקירת חכמה כי רחבעם בן ארבעים שנה במלכות ונמצא שכבר נתגדל ולמד מחכמת אביו המלך שלמה דכתיב ביה ויחכם מכל האדם. וגם הילדים הללו ודאי שלא היו ריקים ופוחזים אלא בני דעה נינהו ובני גילו דודאי אביו שלמה הע"ה לא הניחו להתחבר עם בוקי סריקי א"כ מה היתה כונתם ולב המלך שנטה אחריהם. הגם שמאת ה' היתה זאת. מ"מ צריך לדעת מה עלה על לבם. ואמר מר במ"ש רש"י פרשת וילך כי אתה תבוא את העם הזה פירש"י ז"ל משה אמר ליהושע זקנים שבדור עמך הכל לפי דעתן ועצתן. אבל הקב"ה אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל תביא על כרחך הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדם דבר אחד לדור ולא שני דברים לדור הנה בזה טעו הילדים בעצתם שראו דברי ה' שאמר ליהושע הכל תלוי בך וכו' לזה יעצוהו שישיב להם קשה אבי יסר אתכם בשוטים וכו' ונטה רחבעם אחר עצת הילדים כי אמר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין. אכן לא ירדו לעומק הענין. כי ודאי משה רבינו ע"ה לא יאמר הפך מאמר ה'. אך הא והא איתא שבתחילה ילך אחרי הזקנים ויהיו עמו ואח"ך יתחזק במלכות ויעשה רצונו הגם שהוא נגד רצונם והן הן דברי זקני רחבעם שאמרו לו אם היום תהיה עבד לעם הזה וכו' שהבינו בחכמתם דברי משה והקב"ה והילדים לא הבינו זהו תורף דבריו ז"ל:

פסוק י

קטני עבה ממתני אבי. לכאורה יפלא איך הוציא דברים אלו מפיו ומה דמות יערוך הוא לאביו. ואפשר במ"ש הרמ"ע ז"ל במאמר אם כל חי ח"ג סימן ט' דבזכות נעמה בת מלך בני עמון חזר למלכותו דחשקה בו בדלותו והיא מצאה טבעתו דשם המפורש חקוק עליו בתוך דג אחד ונתנתו לשלמה ומנדעיה עליה יתוב כמו שאמרו רז"ל באגדה ע"ש באורך ועל פי זה דרחבעם בן נעמה ובזכותה חזר למלכותו וזכתה יותר מרות כמ"ש הרמ"ע ז"ל שם ובערך זה אמר קטני עבה ממתני אבי. וממוצא דבר אתה תשמע דמ"ש הרב נודע ביהודה ז"ל ח"מ סימן א' דנעמה עצמה לא היתה גיורת אלא מזרע עמון ותמה על מרן בכ"מ ע"ש באורך אין דבריו מחווירין דריהטא דכלהו שמועי כדברי מרן כי בת מלך עמון היא ונתגיירה. ותו אשתמיטתיה דברי הרמב"ן ז"ל בחידושי יבמות דף מ"ה ודברי הריטב"א ז"ל בחידושי קידושין דף י"ג שכתבו בפירוש כמרן ז"ל. ותו דברי אגדה מרז"ל הללו שהביא הרמ"ע ז"ל הם המדברים גופא דעובדא שלקח שלמה הע"ה נעמה בת מלך בני עמון ונתגיירה ואני הדל ראיתי בכ"י דברי אגדה זו מרז"ל שהביא הרמ"ע ז"ל באורך ויש שם תוספת על מ"ש הרמ"ע. ומצאתי להרמ"ע ז"ל במאמר מאה קשיטה כ"י סימן פ"ח שכתב דרחבעם אמר קטני עבה ממתני אבי כי הוא הראשון המזומן לתקון אחרי שנתלקטו הפרידות טובות שתיהן מעמון ומואב לקבוע מסמרות נטועים במלכות בית דוד ונעמה היא אמו לא קדמהו זולתו לכח אמיץ כמוהו לפיכך אמר אבי יסר אתכם בשוטים פעם אחת ואני איסר אתכם בעקרבים דעקרב מחי והדר מחי כמ"ש בירושלמי זהת"ד:

פסוק טז

מה לנו חלק בדוד וכו'. אמרו כן כמו שאמר שבע בן בכרי כלפי מה שאמרו ישראל עשר ידות לי במלך אמר הוא אין לנו חלק וכו' ועתה תפסו גם כן לשון זה. ויצדק עתה יותר לפי שדוד הע"ה גבר מכל השבטים לקנות גורן ארונה ושם נבנה בית המקדש לכך אמרו אין לנו חלק בדוד כלומר החלק שיש לנו בגורן ע"ז אומרים אין לנו חלק ולא נחלה שהוא הבית המקדש. איש לאוהליך ישראל הבתי כנסיות ובתי מדרשות שנקראו אהלים שם יש השראת שכינה וזה יספיק לנו. ואינם צריכים עוד לבית המקדש:

פסוק כח

שני עגלי זהב. ירבעם היה שונה ק"ג פנים בתורת כהנים כמו שאמרו בפרק חלק והפך הקערה על פיה לעשות עג"ל גימטריא ק"ג. וברזא דפרודא כפל ועשה שנים. הרמ"ע ז"ל במאמר מאה קשיטה כ"י סימן פ"ח. ושם האריך הרב ז"ל. ורבינו מהר"ר אליעזר

מגרמיזא ז"ל בפרישתו כ"י פרשת וישלח כתב שירבעם היה מטעה את ישראל דאיך לקח יעקב אע"ה בשכם אלהי הנכר אם לא היה עובדם ואח"ך שם אותם תחת האלה לגנזם לכם וכן עשו ישראל תחת אלון ולבנה כי טוב צילה. אלה"י הנכ"ר גימטריא ירבע"ם:

פסוק לא

ויעש כהנים מקצות העם. פירוש מהנבזים והשפלים ובעלי מומין דלא סגי שלא היו מבני לוי אלא שהיו הנבזים משאר שבטים ופסולים אף אם היו כהנים. מפרשים:

פסוק לב

חג בחדש השמיני. שאז כל הפירות נאספים בבית משא"כ בתשרי שלא נאספו כלם. מפרשים:

פרק יג

פסוק א

והנה איש אלהים וכו' וירבעם עומד וכו'. מגיד הכתוב דהגם דידע בעצמו דהרבה אשמה ואיש אלהים זה שלוח אליו קשה לא זז מענינו וירבעם עומד על המזבח להקטיר. מפרשים. ואמרו ז"ל דאיש האלהים הזה היה עדו הנביא:

פסוק ב

ויאמר מזבח מזבח. יש מי שפירש דהכונה כי עתה מקריבים כבשים ויאשיהו יזבח בני אדם ועצמות בני אדם וזהו כפל מזבח מזבח שישתנה פעולתו ממה שהוא עתה ואפשר לומר בסגנון אחר דהגם דעתה זובחים עליך לע"ז ומכעיסים כ"י להקב"ה. יאשיהו יזבח עליך הרשעים ואז יהיה נחת רוח להקב"ה וזהו כפל מזבח מזבח:

הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו. כי הוא ימלוך על כל ישראל כמ"ש פ"ק דמגילה דירמיה הע"ה החזיר מקצת מעשרה שבטים ומלך יאשיהו עליהם והיו לאחדים יהודה וישראל וכמו שכתבו המפרשים ואפשר לרמוז דלכן כתיב הנה בן נולד לבית דוד דרז"ל אמרו הנה לשון שמחה דיש שמחה כאשר בית דוד יהיה מלך על הכל ואין זולתו:

וזבח עליך. הוא מדבר למזבח להראות שיותר טוב לדבר לדומם מלדבר עם ירבעם כי הדומם אין בו עונות. והרשעים נעשו משכן לסטרא אחרא השוכנת בקרבם מרוב עונותיהם:

פסוק ו

חל נא את פני ה' והתפלל בעדי. ר"ל מאחר דראינו שאתה חשוב כל כך לפני המקום. כי מקטירין לע"ז וידים עסקניות ולא יתבושש"ו. ומפני היד שנשתלחה אליך אס"ר ותיבש

לכן חל נא את פני ה' וכו'. ואפשר דאמר חל נא את פני ה' והתפלל בעדי דזהו סדר תפלה להזכיר שבחו של מקום תחילה ואח"ך להתפלל כמשז"ל. ויש מי שפירש חל את פני ה' תחינה מועטת דבהיותך איש האלהים והשכינה עמך מספיק מעט תחינה. ואם לא תספיק התפלל בעדי תפלה ארוכה ורבה. וגדול כח איש האלהים דבתחינה מועטת דכתיב ויחל איש האלהים את פני ה' ותשב ידו:

פסוק טו

לך אתי הביתה ואכול לחם. לא אמר בלשון תחינה אלא בלשון ציווי כי הוא מוכרח לכך וזה לקיים מה שיאמר לו אח"ך דהיה לו נבואה. מפרשים:

פסוק יט

וישב אתו ויאכל לחם. אולי סבר שירבעם בראותו הדברים הנוראים שנקרע המזבח וכו' וגם יבשה ידו. ובתפלת איש האלהים שבה כבראשונה. נכנע והרהר תשובה ונתחרט וה' ברחמיו קבל תשובתו וע"כ אמר לנביא הזקן שישוב ויאכל. מפרשים:

פסוק כ

ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו. כתב בספר לקוטי תורה דזה היה יונתן בן גרשם בן מנשה ובזכות שהיתה כונתו לשמים כמשז"ל בפסוק נכח ה' דרככם שהיה אומר לכל דאין ממש בע"ז לכך זכה לנבואה ונקרא שבואל ששב לאל בכל לבו:

פסוק כד

וימצאהו אריה וכו'. הוכרח הדבר שיהיה על ידי אריה שאם היה ששור נגחו היה אומר ירבעם שהעגל שעובדים המיתו לכן היה הדבר על ידי אריה והיו פלאות שלא אכל אריה את הנבילה ולא שבר החמור. מפרשים:

פסוק לג

אחר הדבר הזה לא שב ירבעם וכו'. לפי פשוטו אחר שראה נבואת איש האלהים ותכף בא המופת שנקרע המזבח ונשפך הדשן ולפי שהושיט ידו ותיבש וכשהתפלל איש האלהים תכף ותשב ידו ויען אכל איש האלהים שם שברו אריה ונבלתו והחמור עומדים אצל האריה וכל אלו פלאות שראה בעיניו ירבעם והיה לו לשוב. לכן כתיב אחר הדבר הזה שאירע לא שב ירבעם ויכבד את לבו. ורז"ל אמרו פרק חלק (סנהדרין דף ק"ב) מאי אחר אמר רבא אחר שתפסו הקב"ה לירבעם בבגדו וא"ל חזור בך ואני ואתה ובן ישי נטייל בג"ע א"ל ומי בראש א"ל בן ישי בראש אמר (מי) [אי] הכי לא בעינא. ומ"ש שתפסו בבגדו יש מי שפירש דחלוקא דרבנן שנעשה מתורה ומצות עדיין היה משומר לו אם יחזור בתשובה וזה רמז לו הקב"ה שאם יחזור אין מחסור ויזכה בו. והרב מהרח"ו ז"ל

פירש דמלבד נר"ן שיש לאדם יש לו עוד לבוש אחד שהוא אמצעי בין הנפש ובין הגוף ובלבוש הזה הרוחני והמעולה תפס הקב"ה כביכול זהת"ד בקצור. ודרך דרש פירשתי בעניותי מ"ש במאמר הנזכר דאמר ירבעם מי בראש וכו' דיש סברות במ"ש דגדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים ובמקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. דהרמב"ם ז"ל סבר דבעל תשובה הוא מי שחטא בפועל ועבר עבירות ממש וחזר בו ושב ומאחר דטעם טעם הסט"א ופירש לזה הוא גדול מצדיק. אך הרב מהרש"א ז"ל פירש דבעל תשובה הוא שחטא במחשבה דוקא ולא חטא במעשה ובזה אמרו שהוא גדול מצדיק גמור. וידוע מ"ש המפרשים דדוד הע"ה בב"ש לא חטא אלא במחשבה לבד. ואפשר דירבעם סבר כהרמב"ם דבעל תשובה שהוא גדול היינו דחטא במעשה וא"כ הוא שחטא במעשה ושב הוא גדול מדוד הע"ה שלא חטא במעשה. וא"ל הקב"ה בן ישי בראש דהעיקר הוא דבעל תשובה דחטא במחשבה הוא הגדול כסברת מהרש"א ז"ל:

פרק יד

פסוק א

בעת ההיא חלה אביה וכו'. פירוש בעת ההיא שלא הרגיש מכל העובר ולא רצה לשוב נגזר שיסתלק הטוב שבו שהוא אביה:

פסוק ג

עשרה לחם ונקודים וכו'. שהוא מנחה מבינוני ואינה מנחת מלכה לפי שהיה רוצה שלא ידע שהיא אשתו המלכה:

פסוק ז

אשר הרימותיך מתוך העם. שהיית הדיוט עבד לשלמה ולא היה בסדר המדרגה אלא מבירא עמיקתא לאיגרא רמה ואתנך נגיד על עמי ישראל:

פסוק ח

כעבדי דוד וכו'. שהיה מקטין עצמו תמיד אף בגדולתו כמ"ש לא גבה לבי ולא רמו עיני ואתה לא כן וכמו שאמרו רז"ל גסות הרוח שהיתה בירבעם טרדתו מן העולם:

פסוק יג

יען נמצא בו דבר טוב. ראיתי בספר ישן נושן כ"י רמזי התורה פרשת וישב שכתב אביה בן ירבעם דכתיב ביה יען נמצא דבר טוב והשבטים ראו שירבעם עתיד לצאת מן יוסף כמשז"ל ויעקב אע"ה ראה יותר שעתיד לצאת ממנו משיח בן יוסף והוא אביה בן

ירבעם דכתיב ביה נמצא בו דבר טוב וזהו דכתיב ואביו שמר את הדבר כלומר אביה בן ירבעם דכתיב ביה דבר טוב זהו תורף דבריו ושם האריך. ודרך דרש אפשר לומר כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה סוף מכות דמי שעושה מצוה אחת כתקנה זוכה בה לחיי העה"ב. ובמ"א כתבנו בעניותנו בזה באורך. וז"ש יען נמצא בו דבר טוב מצוה אחת שלימה כתקנה שבעבורה זוכה לעה"ב. ואמר נמצא בו כי הוא דרך מציאה כי כל הבית באופן אחר וזה מציאה:

פסוק כה

עלה שישק מלך מצרים. הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא של שלמה חתנו וזהו ואת הכל לקח הכסא שהוא חביב מן הכל. דברי אמת למהר"ש עדני ז"ל כ"י ויש קצת להשיב על זה:

פסוק לא

ושם אמו נעמה העמונית וימלוך אבים וכו'. כבר נכתב למעלה ושם אמו נעמה. ואפשר דכאן חזר לכתבו להורות דלמעלה נכתב לומר כי היא היתה אם ראויה ומבוררת דבעבורה ובזכותה מלך ואעיקרא היתה סיבה למלכות בית דוד כמש"ל:

פרק טו

פסוק ד

ולהעמיד את ירושלם. כדי שיתקיים הבית אשר בירושלם כשימלוך מזרע דוד ושלמה אשר הם בנו הבית:

פסוק ה

אשר עשה דוד הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר ציוהו כל ימי חייו רק בדבר אוריה החתי. פירש הרב זרע בירך ח"ג דף כ"ד ע"ג אומרו כל ימי חייו רק כלומר דלא דרש רק כמ"ש בסנהדרין ס"פ נגמר הדין דעמשא דריש כל איש אשר ימרה יכול אף לד"ת ת"ל רק ע"ש ודוד הע"ה חשב דאוריה היה מורד במלכות שלא הלך לביתו והוא דרש רק כמ"ש הנה הארון וכו' ואינו מן הדין ללכת לביתו וא"כ אינו מורד במלכות וז"ש רק בדבר אוריה דדוד הע"ה לא העמיק דאוריה דרש רק עש"ב והרב הנזכר אגב שטפיה הביא פסוק רק בזית את דבר ה' ופירש כך ואין זה הכתוב אלא כונתו על פסוק זה ואגב ריהטיה כתב כן. ובעיקר דבריו יש להשיב דמ"ש שילך לביתו לא היה נגד התורה כדמוכח מהש"ס בשבת דף נ"ו ע"ש ופירש"י ותוספות. ועוד דתיבת רק בכתוב אצטריך לגופיה כמבואר. ואפשר לדייק מאי דכתיב בדבר אוריה דר"ל בענין אוריה ולא על אוריה עצמו כמ"ש

בזהר הקדוש שנהרג בחרב בני עמון שהיה חקוק עליו ע"ז ויהב תוקפא וכו' וזהו בדבר ודוק כי קצרתי:

פסוק ו

ומלחמה היתה בין רחבעם וכו'. הגם שכבר נכתב לעיל סוף סימן י"ד אפשר דחזר הכתוב לאומרו לרמוז דאבים היה מחזיק במלחמה בימי אביו. ואח"ך כתיב ומלחמה היתה בין אבים לומר דגם כשמלך היתה מלחמה:

פסוק י

ושם אמו מעכה. היא היתה אם אביו וגדלתו כאמו והיה נוהג בה כבוד כאמו ועם כל זה לכבוד ה' ויסירה מגבירה. ולפי שגדלתו כאמו היה נוהג בה כבוד כמו אמו. אבל מפני שהיתה זקנתו לא היה חייב כל כך לכבדה כאמו:

פסוק יח

הנותרים. יש מפרשים מה שלא לקח שישק והגם דכתיב את הכל לקח היינו על מה שמצא ונשאר מה שלא מצא עכ"ד ולפי מש"ל דמאי דכתיב את הכל היינו כסא שלמה שחביב מן הכל. א"ש יותר דמדעתו השאיר קצת כי כל מעיינו היה על הכסא:

פסוק כב

אין נקי. יש מפרשים אפילו חתנים ותלמידי חכמים. ועל זה נענש וחלה את רגליו שעשה אנגריא בתלמידי חכמים כי העולם עומד על שלשה רגלים על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים והוא זלזל ברגל אחד שהיא התורה לכן חלה את רגליו מדה כנגד מדה:

פרק טז

פסוק ז

וגם ביד יהוא בן חנני וכו'. יש מפרשים דלעיל אמר העונש על אשר החטיא את ישראל ולא זכר מה שחטא הוא עצמו. וכאן כתיב וגם ביד יהוא ר"ל באותה הנבואה עצמה ששלח ביד יהוא שמעותד לעונש על אשר החטיא את ישראל בנבואה ההיא ייעד גם בעבור הרעה אשר עשה בעצמו עכ"ד. ולפי זה אפשר דהנבואה ראשונה נאמרה ליהוא הנביא שיאמר אליו יען אשר הרימותיך וכו' ולא הזכיר כי אם מה שהחטיא את ישראל לומר דזה שהחטיא את ישראל די להביא עליו כל הרעה. ואחרי זה נאמר ליהוא הרעה שעשה דזה גם כן מספיק לעונש זה וק"ו דשתים רעות עשה. ובספר דברי אמת למהר"ש עדני ז"ל פירש וגם ביד יהוא לרבות על בית ירבעם כי כמו שניבא אחיה השלוני על

ירבעם ועל ביתו שלא תקום מלכותו וכן היה לו כי נדב בנו לא מלך אלא שנתים מקוטעות כן הי"ל לבעשא ג"כ כי לא מלך בנו אלא שנתים מקוטעות:

ועל אשר הכה אותו. שיהיה נענש בעבור שהכה בית ירבעם הואיל וגם הוא עשה כמעשיו יחשב לו דם נקי והגם שהיה רצונו יתברך הוא לא עשה לשם שמים רק לשבת על כסא מלכותו מבלי מערער:

פסוק יח

וישרוף עליו את בית מלך. עמרי שרף על זמרי בית המלך שנשגב בה להמיתו:

פסוק כב

ויחזק העם אשר אחרי עמרי. כשהשיא אסא בת עמרי ליהושפט בנו הרגו את תבני בראותם חשיבות עמרי:

פסוק כד

ויקן את ההר שמרון. כתיב על שם העתיד שקרא שם העיר אשר בנה שם שומרון:

פסוק לא

ויקח אשה את איזבל. סטרא אחרא וכן איזבל גימטריא טמ"א כמספר ן' שערי טומאה:

פסוק לד

בימיו בנה חיאל. אמרו רז"ל תולין הקלקלה במקולקל:

בית האלי. מבית אל ויש מרז"ל שאמרו האלי לשון אלה שנתקיימה בו ובזרעו האלה שמתו בניו ולבסוף גם הוא נשכו נחש ומת כמשז"ל. וכן תרגם יונתן בית מומי:

את יריחה. בה"א. יש מי שפירש ששינה שמה יריחו וקראה יריחה דסבר דבזה נמלטה מקללת יהושע וטעה כמשז"ל:

כדבר ה' אשר דיבר ביד יהושע. אפשר דר"ל דה' הסכים על ידו כמ"ש בירושלמי פ"ט דברכות ובמדרש רות דהסכים על החרם עיין שם:

פרק יז

פסוק א

ויאמר אליהו. כתב בספר ילקוט ראובני על פסוק נעשה אדם משם ספר הפרדס דאליהו הנביא זכור לטוב מתחילה היה מלאך ובשעה שרצה הקב"ה לברוא העולם אמר לאליהו ולשאר מלאכים נעשה אדם א"ל אליהו אם לפניך טוב לפני לא כ"ש אם טוב בעיניך אני ארד ואשמש לפניו וכו' וירד אחר זמן ועשה שיאמינו העולם כי ה' הוא האלהים ואח"ך העלהו ה' בשמי מרום וא"ל הקב"ה אתה אפטרפוס על בני וכו' ע"ש. ולפ"ז מה טוב

לשון רז"ל דאמרו פנחס זה אליהו דהול"ל אליהו זה פנחס ובהכי ניחא דאליהו קדם. ועיין בזהר פרשת ויצא דף קנ"א ע"ב ושם פרשת בראשית דף מ"ו ע"ב בהגהה למטה בדפוס ליוורנו. ומ"ש במדרש יש לישב ואכמ"ל:

טל ומטר וכו'. אמרו רז"ל דאליהו ואחאב הלכו לנחם לחיאל ואמר אחאב דקללת יהושע ן' נון נתקיימה וגזרת משה רבינו ע"ה אינה מתקיימת דאמר וסרתם ועבדתם וכו' ועצר את השמים וכו' ולזה אמר אליהו זכור לטוב חי ה' אם יהיה טל ומטר וכו':

פסוק ו

והעורבים מביאים וכו'. בש"ס פ"ק דחולין אמרו עורבים ממש. ובב"ר פרשת נח [פרשה ל"ג] איכא מאן דסבר שהם בני אדם מעיר ששמה ערבי ע"ש:

פסוק ט

הנה צויתי שם אשה אלמנה. אמרו בזהר ח"ב סוף דף רכ"א עד לא ייתי לעלמא פקיד קב"ה בגזירה דיליה לעילא על העורבים למיתי מזונא לאליהו ולההיא אתתא למיהב ליה מזונא:

פסוק יא

לקחי נא לי פת לחם בידך. לכאורה תיבות נא לי נראות יתירות ואפשר במ"ש מור"ם ח"מ סימן רמ"ו דהמפרנס חבירו סתם צריך לשלם וכתב הרב ש"ך בשם מהרש"ל דהיינו דוקא אי לא משכח לאכול בחנם. והרב כנה"ג סימן קכ"ח כתב משם מהרא"ג דאם מאכילו על שלחנו א"צ לשלם אך במפרנס בביתו של המתפרנס חייב. ואפשר דאליהו זכור לטוב רמז חילוקי דינים שיהיה חייב לשלם לה וז"ש לקחי נא עתה כי עת צרה היא ולחם אין בכל הארץ ולעת הלום המתפרנס בריא בחיובא לשלם. ועוד בידך איני רוצה שתזמינני אצלך רק הביאי בידך הפת ואוכלנו לבדי במדור שלי כי באופן זה מתחייב המתפרנס לשלם. אף היא תשיב אמריה חי ה' וכו' ואכלנוהו שלשתנו כדפירשו המפרשים ומתנו ולמי תשלם ולזה השיב כד הקמח לא תכלה וכו' ומכח שאני חייב לשלם כד הקמח וכו' ושפיר אני משלם:

פסוק יד

כד הקמח לא תכלה. פירוש שמעט שיש עכשיו גם שתקחי אותו וכן מעט שמן יחזור כמו שהיה הקמח והשמן ולא יתמלא כד הקמח ולא יתמלא צפחת השמן רק תמיד יהיו כשיעור שיש עתה וז"ש לא תכלה לא תחסר כי בזה יהיה ניכר הנס בכל יום ויום. מפרשים:

פסוק יח
באת אלי. אמרו רז"ל בתשמיש המטה. והוא תמוה ופירשו ז"ל שכונתה שהעולם בראותם שאתה כאן זמן רב יחשדוני בזה ואני גורמת שיחטאו ולזה מת בני ועתה יוסיפו להחזיק בחשדא:

פסוק כג
ראי חי בנך. אפשר דכונתו דמעיקרא לא מת אלא שנתעלף והוא חי ולא שהחייתי אותו וזה שלא להחזיק גדולה וטובה לעצמו:

פסוק כד
עתה זה ידעתי וכו'. אפשר דכונתה זה ידעתי שהיה מת ואתה החיית אותו כי איש אלהים אתה ודבר ה' בפיך אמת שאפילו בענוה שעשית הדברים שאמרת אינם שקר אלא אמת שהוא חי וזה בכלל השלמות להראות ענוה ושלא להחזיק טובה ולומר דברי אמת וזה הפרט הכרתי עתה נוסף על מה שכבר ידעתי זאת לפנים. ואמרו רז"ל שזה הילד היה יונה בן אמיתי:

פרק יח

פסוק א
לך הראה אל אחאב וכו'. פירוש כי כאשר תתראה פנים עמו הוא יבקש על המטר ואתנהו על ידך ויתקיים מה שאמרת אם יהיה מטר כי אם לפי דברי:

פסוק ז
האתה זה אדוני אליהו. דכיון שאמר אדוני אפילו לרבו יכול להזכיר שמו הגם שהוא בפניו כדכתיב אדוני משה כלאם ויש לתמוה על הרב שפתי כהן בי"ד סימן רמ"ב שכתב דבפניו אינו יכול לומר מורי פלוני שהוא הפך מקרא מלא אדוני משה כלאם:

פסוק י
חי ה' אלהיך. לכבודו אמר אלהיך לומר שהוא קדוש ודבק בו יתברך וראוי ליחסו אליו יתברך:
והשביע את הממלכה. אע"ג דגוים ליתנהו בבל יחל כמ"ש בירושלמי מ"מ נהגו כך הגוים מעצמם וכמו שנשבע אבימלך לאברהם אע"ה כדכתיב כי שם נשבעו שניהם ועיין להרב משנה למלך ז"ל פ"י דמלכים דין ז' קרוב לסופו שעמד בפרט זה דשבועת הגוים באורך ואין כאן מקום להאריך:

פסוק יב

ורוח ה' ישאך. כלומר אף שדיבורו אמת אינו ברשותו כי יבא רוח ה' וישאהו בעל כרחו ולכן נשבע לו דכיון שנשבע לא יהיה דבר להכריחו נגד שבועתו:

ועבדך היה ירא. וכי תימא העיקר הוא מעשה הלא הוגד וכו' והצלתים מהמיתה. ומדה כנגד מידה החייני שלא יהיה סיבה שיהרגהו אחאב:

פסוק כד

והיה האלהים אשר יענה באש וכו'. יש לחקור דכיון דאליהו זכור לטוב היה רצונו להביא המטר בדבר ה' אמאי הוצרך להקריב בבמה ולעשות המבחן באש היה לו לומר עד מתי פוסחים יקראו נביאי הבעל להביא מטר ואני אקרא ואשר ישלח המטר הוא האלהים ולא היה צריך לכל זה. ואפשר דאליהו זכור לטוב בחכמה יסד אר"ש דכל עצמו להראות במופת כי ה' הוא האלהים ויתפרסם אלהותו יתברך וכלם יודו כי ה' הוא האלהים כי לזה ירד מן השמים כמש"ל והם אביקי בע"ז טובא והיה רוצה דהמבחן שיעשה יתרצו הם. ובזה יבא הדבר לעשות המבחן ויתברר ויתפרסם האמת. ואם יעשה המבחן במטר הם לא יתרצו כי ידעו ודאי כי לא יש בהבלי הגוים מגשימים והרי מופת חותך כי זה שלש שנים שהם בצרה גדולה מעצירת גשמים ולא יכלו להביא גשמים ולכן לא יתרצו במבחן הגשמים וישתקו לדבריו כמו ששתקו כשאמר להם עד מתי אתם פוסחים דכתיב ולא ענו העם אותו דבר. ועוד יש להם טענה דאליהו זכור לטוב גדול וחשוב ונשבע אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי והכל חוששים לכבודו בשמים ובארץ. ולכן ישארו בטעותם ולא יתרצו במופת המטר. אי לזאת ברוח מבינתו שאל מבחן האש כי יעלה בדעתם שיוכלו לעשות אופן שיבא אש וכמ"ש רז"ל כי החביאו חיאל בית האלי מתחת המזבח שהיה חלול שידליק האש ויאמרו כי הע"ז שלח האש ולזה נתרצו ויען כל העם ויאמרו טוב הדבר שהיו סמוכים על חיאל שידליק האש. ואחר שראו שחיאל לא עשה כלום דבא נחש והכישו ומת. ובא האש מהשמים על ידי אליהו הנביא זכור לטוב אז ויפלו על פניהם ויאמרו ה' הוא האלהים:

פסוק כז

ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו וכו' עד שפוך דם עליהם וכו'. יש להעיר למה בצהרים ותו הול"ל עד שפוך דם מהם מאי עליהם. ופירש הרב מהר"ר יוסף להבה ז"ל דעובדי הבעל הכינו עצמם בדרך טבע ודרך ערמה ודרך כישוף. דרך טבע דבחום היום הרחק מאד כוונו בזכוכית טוב ועי"ז יודלק דרך ערמה כי שמו חיאל בית האלי בערמה תחת הקרקע. ודרך כשוף לשפוך דם על העצים ועל המזבח ועל הקרבן כי בזה היה

קסם וכשוף כי בדם האדם מתעורר הכשוף. וז"ש ויהי בצהרים כחום היום ולא הועיל הזכוכית המכוון לעיני השמש והתל בהם אליהו. ויאמר קראו בקול גדול לחיאל כי שיח לו נתעלף מלשון מרי שיחי. או וכי שיג לו האש שנתתם בידו סיגים היה וכי דרך לו שמא הלך. ויקראו וכו' עד שפוך דם עליהם פירוש על עצים ומזבח וקרבן זהת"ד:

פסוק ל

גשו אלי ויגשו כל העם אליו וירפא את מזבח ה' ההרוס. אפשר דפירוש גשו אלי שיהיו כלם באחדות על דעתו ויגשו כל העם אליו שחשבו להיותם באחדות על דעתו. ובכח השלום שהוא יסוד וירפא את מזבח ה' היא השכינה לתקנה ולחבר הדודים יחדיו:

פסוק לד

ויאמר מלאו ארבע כדים מים. אפשר שכיוין להמשיך לשכינה הנקראת מזבח מים הם החסדים למתק הדינים והיו ארבעה כדים בשלשה פעמים כנגד שלשה שמות כל אחד מארבעה אותיות אהיה הויה אדני. ואם שגיתי ה' הטוב יכפר בעד:

פסוק מו

ויד ה' היתה אל אליהו וישנס וכו'. אפשר לרמוז וישנס גימטריא במשיח בן דוד וירץ לפני אחאב אח לשמים אב לישראל שהוא המשיח עד בואכה יזרעאלה הם ישראל שהיו זרועים אל בין האומות כמו שפירשו ע"פ כי גדול יום יזרעאל וזהו עד בואכה יזרעאלה שיבואו יזרעאל שהם ישראל שזרעם בין האומות לברר ניצוצי הקדושה. א"נ זרע יעקב שנקרא ישראל. ועוד יש לרמוז עד באכה דאז יהיה יחוד קבה"ו וזה רמז עד ת"ת בא למלכות שהיא כ"ה וא"ש ההי"ב:

פרק יט

פסוק א

ויגד אחאב לאיזבל את כל אשר עשה אליהו וכו'. אפשר דהכונה את כל אשר עשה אליהו נגד הדין שהקריב בשעת אסור הבמות ואשר הרג הנביאים בחרב אשר לא כדת כי מיתת נביא השקר בחנק:

פסוק ב

ותשלח איזבל מלאך. פירש הרב באר יצחק אשכנזי דלכבוד אליהו זכור לטוב בא מלאך ה' ונדמה כאחד מהמשרתים ושלחה על ידו איזבל לאמר כה יעשון וכו' עכ"ד ולפי דבריו נתישבה חקירה גדולה איך אליהו זכור לטוב חש לדברי איזבל וברח. האיש כמוהו יברח ומה איזבל ומה כחה. ולפ"ז אפשר דכיון שראה דמלאך נעשה דמות משרת

למלכה ובא בשליחותה ודאי זהו רצון ה' שיברח ובמקומות אחרים כתבתי בזה. ושם הבאתי שיטה אחרת בזה בפרקי ר' אליעזר דה' אמר לו שיברח:

פסוק כ

ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך. אפשר לפרש דעל ידי שהשליך אליו אדרתו בא אליו הארה ורוח קדושה. וזהו שאמר לו אליהו זכור לטוב לך ליטול רשות מאביך ואמך. שוב אלי כי מה עשיתי לך בהשלכת האדרת אין זה כלום כנגד מה שאני עתיד לעשות לך. ואמר לו כן כדי שיאמר אל אביו ואמו שלא יעכבוהו כי הוא מרויח ריוח גדול בלכתו לשרת אליהו זכור לטוב אשר לא ישוער בקדושה ותורה כי ברגע קטון הרגיש קדושה יתירה. ואפשר לרמוז דר"ת כי מה עשיתי לך גימטריא קין כי הוא היה הטוב של קין ולכן נקרא אלישע דגבי קין כתיב ואל קין ואל מנחתו לא שעה כל קבל דנא נקרא אלישע דר"ל לי שעה לא כקין כמ"ש האר"י ולכן א"ל אליהו זכור לטוב כי מה עשיתי לך כי עד עתה לא יש לך כי אם נשמת קין. אבל כשתבא אצלי תזכה יותר ויותר:

פרק כ

פסוק ו

והיה כל מחמד עיניך. אמרו רבותנו ז"ל ששאל חמדת החמדה רוחנית דחמדת כסף וזהב ומרגליות היא חמדה גופנית. וחמדה יותר יותר היא הרוחנית והוא הספר תורה ולכן אמר אל הזקנים דענין זה אינו תלוי בו לבדו. והזקנים לא רצו לכן השיב אחאב להדד לא אוכל לעשות כי אינו בידי:

פסוק ז

דעו נא וראו כי רעה זה מבקש. דדרך העולם לבקש כסף וזהב ומרגליות. וזה רוצה גם כן ספר תורה ומה איכפת לו בס"ת אלא כונתו שנזלזל בספר תורה ובעון זה נפול בידו וז"ש כי רעה זה מבקש:

פסוק ח

לא תשמע ולא תאבה. לא מצד שתירא מצד שהעון יגרום שתפול בידו. אלא לכבוד ה' לא תאבה מלב ונפש שלא לזלזל בספר תורה וז"ש לא תאבה:

פסוק טו

ויהיו מאתים ושנים ושלשים. סימן יפה הראו לו משמים במספר הזה שהוא מספר שם הויה במילוי ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן העולים רל"ב לרמוז כי ה' עזרו ומגינו:

פסוק יח

אם לשלום יצאו חיים תפשום ואם למלחמה יצאו חיים תפשום. פירוש בין כך ובין כך תפשום וליופי המאמר שינה התיבות. ואפשר דהכונה אם לשלום יצאו תפשום וזו תפישה מחיים כלומר תפשום ואחר התפיסה חיים שתחיו אותם מאחר שנתכוונו לשלום. אך אם למלחמה יצאו בעודם חיים תפשום למיתה ומשו"ה הקדים חיים לתפיסה:

פסוק כג

אלהי הרים אלהיהם. יש שפירשו דלהכי נתן התורה על סיני ולאברהם אמר שיעלה בנו על הר המוריה וציוה לבנות בית המקדש שם ולזה אמרו אלהי הרים. והוא שטות דאם מזה היו אומרים שאוהב הרים תינח אבל לומר שאינו שליט בעמקים זה סכלות וכפירה:

פסוק לה

ואיש אחד מבני הנביאים. אמרו ז"ל דהוא מיכיהו בן ימלא:

בדבר ה' הכני נא וכו'. הוא למשל לאחאב שאמר לו הנביא בדבר ה' ונתתי את כל ההמון הזה בידך וידע שנפלה החומה על הנשארים ולבן הדד שהוא העיקר החיה. ועתה יראה שבשביל שלא הכהו אכלו אריה:

פסוק לז

וימצא איש אחר וכו' ויכהו האיש וכו'. הוצרך זה דבשביל טיפת דם שיצא מהנביא כיפר שלא נהרגו עם אחאב כמו שאמרו רז"ל:

פסוק מ

כן משפטך אתה חרצת. לא אמר כמשפט אשר חרצת דהיה נראה דאין הדין כך אבל כשהוא נתחייב בזה הוא חייב. ולכן אמר כן משפטך אתה חרצת שר"ל אמת משפטך כלומר שזהו הדין וזהו כן משפטך על דרך כן בנות צלפחד. ועוד שאתה חרצת. ובהכי ניחא שהוצרך עוד משל כדי שהוא עצמו יאמר שכן הוא הדין:

פסוק מג

סר וזעף. על הגזרה ושפיו ענה בו שהוא משפט אמת:

פרק כא

פסוק א

כרם היה לנבות היזרעאלי. ס"ת תימה כי כל איש אשר בתוכו יתמ"ה דאחרי שנגזרה עליו גזרה קשה איך התאוה תאוה כי יבא בכרם רעהו:

פסוק ג

חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך. התוספות בסנהדרין דף ך' ע"ב הקשו דאמאי נענש אחאב על זה לר' יוסי דכל האמור בפרשת מלך מותר בו וקי"ל ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי וכתיב כרמכם וזיתכם יקח ותירצו ששה תירוצים. א' דבפרשת מלך כתיב יקח ונתן לעבדיו ולא לעצמו. ב' דבחנם היה יכול ליקח אבל דרך מכירה וחליפין לא. ג' דרצה הכרם לע"ז. ד' דה"ד בשדות וכרמים הרחוקים מן העיר וזה היה אצל היכל המלך. ה' דבשדה שירש מאבותיו לא נאמר. ו' דזה דוקא למלך על כל ישראל ויהודה. ולדעת הרמב"ם פ"ד דמלכים יש תירוץ ז' דזהו דוקא כשילכו למלחמה. ח' לדעת הרב לח"מ כונת הרמב"ם שהפירות לבד יקח. ט' תירוץ הרב עיון יעקב דאחאב היה רשע ולא הותר לו מ"ש בפרשת מלך ע"ש באורך. העשירי הזהר הקדוש פרשת וישב תירץ דנענש על הריגת נבות כמ"ש הרצחת וגם ירשת ע"ש. ואפשר לרמוז קצת תירוצים במה שאמר לו נבות חלילה לי וכו' הכונה חלילה לי דאתה רוצה הכרם לע"ז. מתתי שזהו דין המלך ואתה רוצה במכירה וחליפין ואפילו בנתינה איני נותן בדין המלך מפני שהוא לע"ז והרי רמוז ב' תירוצים. מנחלת אבותי הוא תירוץ ג' שדין המלך אינו בנחלה. לך תירוץ ד' שאינו ירא שמים. עוד תירוץ ה' לך שאינך מלך על כל ישראל. ועוד רמז תירוץ הששי שהדין הוא לעבדיו. וגם באומרו נחלת רמוז תירוץ ז' שהדין הוא הפירות ולא שדה וכרם עצמן. ועוד רמוז תירוץ ח' באומרו לך שאתה שקט ואינך הולך למלחמה. ובתירוצי התוספות מיושב איך נבות לא נתנו. וגם אחאב אמאי היה רוצה להחליף או לתת כסף והלא הי"ל לשאול מדין מלך. וגם אמאי היה סר וזעף ולא נטל בעל כרחו מדין מלך:

פסוק ד

על הדבר אשר דיבר נבות ויאמר לא אתן לך את נחלת אבותי. חרה לו תיבת לך. וכן לאיזבל אמר ויאמר לא אתן לך את כרמי כי תיבת לך משמעותה בזיון לך שאינך ראוי או שהוא רשע או שאינו מלך אמיתי על הכל:

פסוק ז

אתה עתה תעשה מלוכה על ישראל. פירוש בדבר קל אתה סר וזעף ולא תבקש מנוח ואיך תנהיג המלכות. א"נ רצתה לומר זאת לפנים היה לך לב להנהיג ולכלכל הדברים ועתה נהפכת ואיך תעשה מלוכה:

פסוק י

בני בליעל. דכשרים לא יעידו שקר ולמדנו דסהדי שקרי אאוגרייהו זילי:

ברכת אלהים ומלך. לאפושי רתחא. והרב תוספת שבת פשיט מענין זה ספק הרב ש"ך בח"מ סימן ל"א בעדים שהוכחשו וכו' ואני עני כתבתי על דבריו בקונטריס חיים שאל ח"א סימן ל"ג בס"ד עיין שם באורך:

פסוק כ

המצאתני אויבי. בצוארי שלל ריש פרשת פנחס רמזתי ענין נאה ויומתק מה שאמר אליהו הנביא זכור לטוב מצאתי:

פסוק כט

הראית כי נכנע אחאב מלפני. פירוש על שחטא כנגדי ולא מסיבת העונש ולמדנו דמה שקרע בגדיו ואשר לו צ"ם לא חשיב דהעיקר תלוי בלב וההכנעה במחשבת יראת ה' אלהים חשב"ה לטובה ובוחן לבות וכליות אלהים ואמר לו הראית כי אליהו הנביא זכור לטוב במדרגת נבואתו העליונה ידע וזהו רמז הראית בסוד ראיה:

פרק כב

פסוק א

וישבו ג' שנים. אפשר כנגד מה שקרע ושם שק והתענה והכל בהכנעה ודין גרמ"א להיות שקט ומיושב שלש שנים:

פסוק ג

כי לנו רמות גלעד. כי גלעד החזיק בו יעקב אע"ה והרמות משוכים ומוחזקים אחרי העיר ולקחום האומות ושלנו היא:

פסוק ד

ויאמר יהושפט אל מלך ישראל כמוני כמוך וכו'. אפשר דיהושפט לא שמע נבואת אליהו הנביא זכור לטוב והגזרה שנגזר על אחאב דאם שמע לא היה הולך בדרך עמו דהשטן מקטרג בשעת הסכנה. וכל שכן במלחמה. א"נ אפשר דידע הכל וחשב דכיון דאחאב לבש שק והתענה ונכנע נתבטלה הגזרה. והראיה דאחר זה היה שקט ושאנן. ואפשר לרמוז דבאו בפיו של יהושפט מלך יהודה תיבות אלו כמוני כעמי כסוסי ר"ת הוא כעס כמוני עמי סוסי:

פסוק ז

האין פה נביא לה'. דמסורת בידינו אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד והני שפה אחת לכלם לכן בקש עוד נביא:

פסוק יד

חי ה' כי את אשר יאמר ה'. לכאורה אינו מובן דאחר שנשבע איך אמר עלה והצלח. וי"ל כי הקפידה היא אם יאמר בשם ה' כדכתיב אשר ידבר בשמי אשר לא צויתיו. ולכן א"ל אחאב אני משביעך אשר לא תדבר אלי רק אמת בשם ה'. ואז א"ל הנבואה באמת בשם ה':

פסוק יט

לכן שמע דבר ה'. הואיל שאתה חושד אותי אני אומר לך כל הנבואה ובין תבין שהוא אמת דרוח נבות אמת שהוא מקטרג עליך וז"ש ויצא הרוח כמו שאמרו רז"ל:

פסוק כג

ועתה הנה נתן ה' וכו'. פירוש עזב כי הבא ליטהר וכו':

פסוק כד

איזה עבר רוח ה' מאתי לדבר אותך. אפשר דיש מדרגות בנבואה. וכשתבא הנבואה תבא ממדרגה עליונה ועוברת כל הבחינות שתחתיה וכל הנביאים יודעים. ורצה לומר שמדרגתו עליונה ומשם באה למדרגת מיכיהו שהיא תחתונה וז"ש מאתי מדרגה עליונה לדבר אותך שאתה נשפע ויונק ממדרגה תחתונה:

פסוק לח

על ברכת שומרון וכו' והזונות רחצו כדבר ה' אשר דיבר וכו'. והזונות י"מ כלי זיין. ומ"ש כדבר ה' אעפ"י שנבות נסקל ביזרעאל. יזרעאל קרובה לשומרון ומי בריכת שומרון הולכים עד יזרעאל והמים באו אדומים כדם עד יזרעאל ושם לקקו הכלבים הדם:

פסוק מה

וישלם יהושפט עם מלך ישראל. אפשר שהוא על דרך מה שפירש רבינו האר"י זצ"ל בפסוק יגמור נא רע רשעים ותכונן צדיק כידוע וא"ש ההי"ב ויאיר עינינו בתורתו תורת חיים: